

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Bakalářská práce

Monika Straková

Česká pohádka 21. století

Czech Fairy Tale in the 21st Century

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování prof. PhDr. Petru Bílkovi, CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné rady, ochotu a trpělivost.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Česká pohádka 21. století vypracovala samostatně. Veškeré literární zdroje a prameny, které jsem v práci použila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze dne .....

.....

Podpis autorky práce

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměří na nejnovější podoby české autorské pohádky. Cíleně byla vybrána díla, která se umístila na prvních místech v žebříčcích oblíbenosti a prodeje na českém knižním trhu. Smyslem práce je analýza těch děl, které vykazují určitý společenský vliv a tvoří dobový vkus. Analyzována bude výtvarná součást děl a pozornost bude věnována i různorodým mediálním podobám, jež současná pohádka využívá.

Klíčová slova:

Česká pohádka, pohádka 21. století, autorská pohádka, bilderbuch, leporelo

Abstract

Bachelor thesis will focus on the latest form of Czech authorial fairy tales. Selected works are placed on the top of the popularity charts and sales in the Czech book market. The purpose of the work is to analyse those works, that have a social impact and forms a contemporary flair. The visual part of the works will be also analyzed, and the further attention will be paid to the diverse forms of media, which the contemporary tale uses.

Key words:

Czech fairy tale, fairy tale in the 21st century, authorial fairy tales, bilderbuch, folder books

Obsah

Úvod	7
1. Pohádka jako žánr	9
1.1 Definice pohádky a charakteristika pohádky	9
1.2 Typy pohádky	10
2. Pohádka na přelomu tisíciletí.....	11
2. 1 Reedice	11
2. 2 Adaptační variování	12
2. 3 Překlady	12
2. 4 Příběhy se zázrakem, kouzlem a čarodějnictvím.....	12
3. Kampaně, čtení dětem, ankety a Den dětské knihy.....	14
4. Nakladatelství.....	17
5. Autorská pohádka	19
5.1 Definice	19
5.2 Vývoj autorské pohádky.....	20
6. Pohádka 21. století	22
6.1 Autorská pohádka 21. století	23
6.2 Bilderbuch, obrázková kniha.....	36
6.3 Leporelo.....	45
Závěr.....	48
Literatura a použité prameny	50

Úvod

Knihy již dlouhá staletí hrají v našich životech významnou roli. S knihami přicházíme do kontaktu již od útlého věku a jistě si nedokážeme představit svět, ve kterém by chyběly. Pohádky a pohádkové světy jsou zcela nenahraditelné v životě dětí. V dnešním moderním, technologickém světě je důležité nepodceňovat významnost knih, jejich čtení či předčítání. Samotné předčítání je v nízkém věku dětí důležitou součástí jejich vývoje. Napomáhá jim si vytvářet vlastní svět imaginace a představivosti, které pozorování televizních pořadů nevyvolává. Ovšem v současné době, kdy technika zaplnila prakticky každou část trhu, se ocitá pohádka ve složité situaci. Multimediální nosiče, počítačové a konsolové hry jsou těžkou konkurencí pro klasickou knihu v papírové podobě. V dnešní době je jednodušší a praktičtější děti posadit před televizní vysílání, než-li jim určitou pohádku přečíst. Ovšem předčítání je pro vývoj dítěte zcela nenahraditelné. Je důležité jak pro kontakt dítěte s rodičem a vývoj fantazie, tak motivaci pro vlastní čtenářskou zkušenost.

Pohádky představují dětem situace, se kterými se mohou setkat v životě a ukazují jim možná východiska. V pohádkách se často zobrazují základní lidská a společenská pravidla, která jsou podána zjednodušenými, přenesenými formami, a tak jsou lépe srozumitelné. Děti se z pohádek učí o lidských vlastnostech, pocitech, vztazích. V pohádkách se objevují bájná nebo neskutečná stvoření, která často mívají lidské povahové rysy.

Ve své práci se postupně budu zabývat definicí, charakteristikou a základními typy pohádky. Poté se zaměřím na představení pohádky na přelomu tisíciletí, protože právě na přelomu devadesátých let dochází k uvolňování prakticky všech odvětví společnosti. Počátkem tisíciletí se situace na českém knižním trhu ustaluje a začínají se prosazovat stále smělejší knižní projekty. Ve třetí části se zaměřím na knižní kampaně, ankety, Den knihy a další projekty, které mají zvýšit zájem o knihu u dětí a mládeže. Myslím, že právě v současné době je konkurence a soutěžení indikátorem směru zájmu společnosti. Ve čtvrté části se zaměřím na nakladatelské domy, které se převážně orientují na vydávání knih pro děti a mládež. Pátá část definuje autorskou pohádku a její vývoj. Šestá část se zabývá pohádkou jednadvacátého století. V této části jsem se zaměřila na popsání a zhodnocení autorských pohádek, bilderbuchů a leporel. Daná díla

jsem vybírala na základě žebříčků prodeje Svazu českých knihkupců a nakladatelů a podle ocenění Magnesii Litery a Zlaté stuhy.

Při hodnocení děl jsem se zaměřila na analýzu děje, popsání výtvarné složky a pokusila jsem se zhodnotit společenský ohlas.

1. Pohádka jako žánr

Pohádka je již dlouhá staletí součástí lidské kultury, většinou v nás vyvolává pocity plné emocí a vzpomínek na dětská léta. Pohádky a pohádkový svět jsou nedílnou součástí v životě dětí. Samotná četba pomáhá dětem vytvářet si svět fantazie a formovat si vlastní představivost. Je pravdou, že v posledních desetiletí se televizní pohádkové pořady snaží literární pohádky nahradit, ale podle mého názoru se nic nevyrovná zážitkům z vlastní četby.

1.1 Definice pohádky a charakteristika pohádky

Definice pohádek je poměrně pestrá. Pohádky jsou vypravováním, které nám sdělují děj, jenž bývá skoro ve všech pohádkách neobyčejný. V pohádkách se objevují kouzla, kouzelné předměty, nadpřirozené bytosti, zápas dobra se zlem. Všechny tyto pojmy bychom mohli vyznačit jako charakteristické rysy pohádky. V pohádkách se objevují i stereotypní formule, zejména úvodní znění *bylo nebylo*, či *byl jednou jeden král* a také závěrečná formule *zazvonil zvonec a pohádka je konec* či *a žili šťastně a spokojeně*. Některé postavy mají své jméno odvozeno od typického znaku, kterým se odlišují od ostatních, např. *Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Červená Karkulka* nebo *Hloupý Honza*. Charakteristická jsou pro pohádku i čarovná čísla, například tři dcery, tři úkoly, tři vlasy Děda Vševěda, sedmihlavá saň, za sedmero horami či sedmero řekami.

Encyklopedie literárních žánrů uvádí, že pohádka je „zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem.“¹ Podle Beneše jsou pohádky ústní povídky vyprávěné v lidových vrstvách jako rozptýlení. Jejich obsahem bývají příběhy z hlediska běžného pojetí nevšední (fantastické, zázračné nebo z všedního života) a vyznačují se určitou stylistickou strukturou.

Křivánek uvádí, že pohádka je žánrem lidové slovesnosti a náleží tak k nejstarším literárním útvarům. „Zakládá se na fantastickém příběhu a není vázána na konkrétní čas a prostor.“² Autoři pohádek vytváří pro pohádku rozsáhlý divotvorný svět, ve kterém ne vždy platí přírodní zákony a který je odloučen od reálného světa, ovšem

---

¹ MOCNÁ, D. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Paseka 2004, str. 472.

² KŘIVÁNEK, V. a kol.: *Malý slovník literárních pojmů a autorů*. Praha, Scientia 1994, str. 37.

ve kterém stále platí společenské normy. V pohádkovém světě nicméně více funguje prvek spravedlnosti a dobro vždy vítězí nad zlem, které bývá často právoplatně potrestáno.

1.2 Typy pohádky

Pohádky zpravidla dělíme na tři skupiny: „pohádky lidové neboli folklorní, legendární neboli novelistické a pohádky autorské neboli moderní.“³

Prvním typem jsou pohádky lidové, folklorní. V tomto typu pohádek se uchovávaly prvky dávných lidových pověstí. Nebyly primárně určené dětem, ale pro dospělé. Jedná se o nejstarší a také o nejrozšířenější formu mluvené slovesnosti. Lidové pohádky se zachovávaly pouze v ústním podání.

Dále jsou pohádky legendární neboli novelistické. V těchto pohádkách se objevují nepravděpodobné děje, nikoli však kouzelné či čarovné. Tyto pohádky více připomínají historiky z každodenního života, ve kterých se setkáváme s postavami, které jsou donuceny spoléhat se na pouze sebe, na svou inteligenci, důvtip a vychytralost. Typickým příkladem legendární, novelistické pohádky je báchorka Boženy Němcové *Chytrá horákyně*.

Moderní autorskou pohádkou se budu zabývat později. Autoři tohoto typu pohádek více uplatňují svou tvůrčí individualitu. „Dodržují určité formální postupy, aby neporušili žánrovou specifiku, určité motivické postupy, vypravěčský princip, avšak ve významech a intertextuálních vazbách směřují dále. V mnohých pohádkách autorského typu se sice počítá s dětským příjemcem, avšak příběh disponuje dalšími významovými i žánrově druhovými přesahy.“⁴

---

³ TENČÍK, F.: *Slovník literárních pojmů*. Praha, Albatros 1976, str. 189.

⁴ URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M.: *Žánry, osobnosti, díla*. Ostrava, Ostravská univerzita 2002, str. 69.

2. Pohádka na přelomu tisíciletí

Česká literatura pro děti a mládež byla v devadesátých letech 20. století ovlivněna nejenom vývojem politické situace po roce 1989, ale i vývojem společenským, a především proměnou mladé čtenářské generace, která se velmi rychle zorientovala v moderním, digitalizovaném světě. Společnost se musela vyrovnat i se změněnou skutečností, kterou přineslo obnovené tržní hospodářství (po roce 1989 v demokratickém Československu, od roku 1993 v České republice). Četba se stala pouze jedním z dílů v prostředí multimediální strukturované dětské vzdělanosti a stále častěji její naučnou úlohu přebírají jiná média. Devadesátá léta 20. století představovala v české literatuře pro děti a mládež rozkolísané období, domácí tvorba často zůstávala ve stínu edičních návratů dříve umlčovaných autorů a většinou převahu stále na knižním trhu získávala prvoplánově líbivá a spolehlivá překladová literatura. Vydavatelská činnost již nebyla motivována politicky a začala se pozvolna prosazovat „recepční alternativnost“⁵. Běžný čtenář se začal více zajímat o populární literaturu, chtěl nahlížet do soukromí známějších osobností, číst deníky, vzpomínky, rozhovory, a spíše než rozsáhlá díla začal vyhledávat převyprávění a zjednodušená podání známých děl. Začaly se více prosazovat remaky, série na pokračování nebo variování, buďto muzikálovou formou (např. *Jesus Christ Superstar*, *Krysař*) či filmem (*Batman*, *Superman*) apod.

Můžeme si povšimnout určitých tendencí, které lze zaznamenat v devadesátých letech v tvorbě a recepci literatury pro děti a mládež.

2. 1 Reedice

První z těchto tendencí je reedice. V letech 1990–1993 vzrostla poptávka po reediciích knih, které byly zakázané, potlačované, nevydávané. Reedici provázela trojí podoba. První skupinu tvořily návraty, tedy „knižní comebacky“. Začali se vydávat autoři a jejich zakázané knihy, které byly nepovolené politickým režimem. Jednalo se například o Jaroslava Durycha, Václava Renče, Jana Zahradníčka či Ivana Klímu.

---

⁵ URBANOVÁ, S.: *Metamorfózy dětské literatury*. Praha, Votobia, 1999, str. 47.

Zvláštní skupinu reeditovaných děl tvořily české verze původně cizojazyčných psaných textů autorů české národnosti, především Ivy Procházkové – Německo a Petra Síse – USA.

Došlo i k vydávání knih české literatury pro děti a mládež, které patřily do tzv. zlatého fondu české dětské literatury. Mezi tyto „klasiky“ patřili například Karafiátovi *Broučci*, pohádky Boženy Němcové, bratří Čapků, Václava Čtvrťka, ale třeba i básnické texty Josefa Žižka (*Na výsluní*), Jana Skácela – Josefa Čapka (*Proč ten ptáček z větve nespadne*)⁶.

2. 2 Adaptační variování

V druhé polovině devadesátých let se začínají objevovat i nejrůznější druhy adaptací klasických děl. Vznikají tak literární přepisy filmových, televizních, rozhlasových, ale také divadelních děl pro knižní vydání (především Hofmanovy příběhy *Pan Tau*, *Lucie*, *postrach ulice*, *Návštěvníci*, *Chobotnice z druhého patra*, Macourkova *Arabela*, *Mach a Šebestová*, dále pak *Dívka na koštěti*, kterou na námět Hermíny Frankové vytvořili Miloš Macourek a Václav Vorlíček⁷).

2. 3 Překlady

Celá devadesátá léta provázal zájem především o knihy ze západních literatur. Téměř okamžitě se oblíbenými překládanými knihami staly Tolkienovy fantastické příběhy ze Středozemě. Mezi soudobé překlady patřily i Šrutovy soubory pohádek z prostředí britských ostrovů (*Kočičí král*, 1989, opětovné vydání 2009) či z amerického prostředí (*Prcek Tom a Dlouhán Tom a jiné velice americké pohádky*, 1993; *Obr jménem Drobeček*, 1997).

2. 4 Příběhy se zázrakem, kouzlem a čarodějnictvím

Kromě reedic a překladových knih se dalším výrazným znakem devadesátých let stal zvýšený zájem o pohádky, pověsti, báje, mýty, středověké legendy a rytířské příběhy. Na jedné straně byly zázračné příběhy božského původu, jak dokládají různá

---

⁶ URBANOVÁ, S.: *Metamorfózy dětské literatury*. Praha, Votobia 1999, s. 50.

⁷ URBANOVÁ, S.: *Metamorfózy dětské literatury*. Praha, Votobia 1999, s. 51.

zpracování biblického Starého a Nového zákona, například Leo Pavlát: *Osm světél* (1992), Leo Pavlát–Zuzana Holasová: *Příběhů z bible* (1991), Renáta Fučíková: *Vyprávění ze Starého zákona* (1996), *Vyprávění z Nového zákonu* (1997). Na druhé straně byly bytosti, které byly spojovány s d'ábly a upíry (démonologické pohádky a pověsti). Tento zájem mohl souviset s dlouholetou nepřítomností některých těchto textů v české literatuře (například umělé vyjmutí určitých pohádek ze souboru Němcové, Erbena, Baara či Říhy-Tilleho).

3. Kampaně, čtení dětem, ankety a Den dětské knihy

V posledním desetiletí je jasné, že se kniha vydává směrem za čtenářem. Zvyšuje se pozornost zaměřená na čtení a čtenáře. Stále více se předkládá heslo „Čtenářem se člověk nerodí, čtenářem se stává“. V médiích se ve větším měřítku začaly podporovat celonárodní ankety a akce typu *Celé Česko čte dětem*, *Knih mého srdce* či *Noc s Andersenem*.

Kampaň *Celé Česko čte dětem* vznikla proto, že právě ono čtení je společnou a účelnou formou kontaktu s dítětem, které podněcuje jejich výchovu. „Vědci a praktikové shodně tvrdí, že pravidelné hlasité předčítání učí dítě jazyku a myšlení, rozvíjí jeho paměť a obrazotvornost, obohacuje ho o vědomosti a vzorce morálního chování, posiluje jeho sebevědomí.“⁸ Předčítání napomáhá utvářet pouto mezi rodičem a dítětem. Posláním kampaně je, aby se rodiče věnovali předčítání poujých dvacet minut denně.

Další kampaní je *Rosteme s knihou*, kterou zahájilo Občanské sdružení Svaz českých knihkupců a nakladatelů a jeho společnost Svět knihy s.r.o. na veletrhu Svět knihy Brno 2005 jako propagační kampaň na podporu čtení knih na našem území. Vznik tohoto projektu měl zvýšit zájem o čtenářskou gramotnost a hlavně získat kladnější vztah k literatuře a knihám u mladší generace čtenářů. Projekt vhodně využívá široké medializace, včetně spolupráce s mediálními pořady, spoty, tištěnými médii, plakáty s logem kampaně, internetovými portály či zapojení známých a zajímavých osobností.

Noc s Andersenem je akcí, kterou pořádají české knihovny za účelem zpopularizovat čtení u dětí a vyvolat zájem o knihy. První Noc s Andersenem proběhla na přelomu 31. března a 1. dubna 2000 v uherskohradištské knihovně a něco přes dvacet malých čtenářů čekalo na noční dobrodružství v podobě čtení pohádek, soutěží, her a překvapení. V následujícím roce se již akce pořádala ve 40 knihovnách, a v roce 2002 se nocovalo už na 72 místech. V dalších letech se noc rozšířila i za hranice České republiky, pořádá se v Polsku, Slovensku, Rakousku, Slovinsku a Německu. Během akce probíhají další programy, například hraní divadelních představení, noční

---

⁸ [http:// www.celeceskoctedetem.cz](http://www.celeceskoctedetem.cz)

diskotéky, děti se mohou převléknout do kostýmů a na některých lokacích probíhají i aktivity v okolí místa pořádání.

Kniha mého srdce byla multimediální anketa o nejoblíbenější knihu českých čtenářů, kterou v roce 2009 uspořádala Česká televize. Jednalo se o pořad postavený na britském počínu televize BBC *The Big Read*. V jednotlivých kolech bylo vybráno 12 finálových knih, které byly představeny prostřednictvím krátkých televizních dokumentů. Nejoblíbenější knihou se poté stal *Saturnin* Zdeňka Jirotky (38 430 hlasů), druhé místo obsadila *Babičky* Boženy Němcové (29 935 hlasů) a třetí místo náleželo *Malému princovi* Antoine de Saint-Exupéryho (24 232 hlasů).

Zlatá stuha je jednou z mála celostátních cen udělovanou v oblasti literární produkce pro nejmladší generaci. Vznikla již v roce 1992 a jedním z jejích zakladatelů byl Vladimír Hulpach, který funkci Zlaté stuhu popsal jako podporu pro autorské texty a ilustrace. Od roku 2000 se vyhlašuje jednou za 12 měsíců, a to vždy pouze za uplynulý rok. Místem vyhlášení je Praha a Zlatou stuhu zajišťuje Česká sekce IBBY, Obec spisovatelů, Klub ilustrátorů dětské knihy a Obec překladatelů.

Asi nejrozšířenějším oceněním pro českou literaturu je *Magnesia Litera*, která se uděluje od roku 2002 Sdružením Litera a vyhlašuje ji občanské sdružení Litera, na kterém se podílejí Akademie věd ČR, České centrum PEN klubu, Obec překladatelů, Obec spisovatelů, Svaz českých nakladatelů a knihkupců, česká sekce IBBY a nadace Český literární fond. Ceny jsou udělovány v několika kategoriích, a to Kniha roku, Přínos české literatuře, Próza, Poezie, Překladová kniha, Literatura faktu, Objev roku, Nakladatelský čin a od roku 2003 Kniha pro děti a mládež. Posláním cen Magnesia Litera je podpora a zviditelnění knih, jak domácích tak i překladových.

Mezi menší soutěže patří *Ceny nakladatelství Albatros*. Tato vydavatelská instituce působí na českém trhu již od roku 1949 (do roku 1969 pod názvem Státní nakladatelství dětské knihy). Ocenění probíhá ve třech kategoriích, a to za literaturu pro děti do 9 let, od 9 let a pro dospělé. Hlavní cena ovšem náleží tvůrci za celoživotní práci v oblasti dětské literatury, mezi mnohými jmenujme například Helenu Zmatlíkovou, Vojtěcha Steklače či Jiřího Žáčka.

Mezinárodní den dětské knihy se slaví již několik desítek let a není náhodou, že připadá na 2. dubna, neboť v tento den se narodil oblíbený dánský spisovatel Hans Christian Andersen. I knihovny a další příhodné instituce se snaží pořádat *Noc s Andersenem* co nejbližší tomuto datu. Cílem je opět co nejvíce zpopularizovat četbu dětskému čtenáři, ale také nabádat rodiče k podporování čtení již od útlého věku dítěte.

Výše zmíněné ceny, ankety a kampaně samozřejmě nejsou úplným seznamem. Mnohé knihovny požádají a vyhlásí seznamy a „žebříčky“ nejčtenějších a nejoblíbenějších titulů, knihkupectví a knižní domy vystavují nejprodávanější kusy, školy pořádají průzkumy oblíbených knih. Je jasné, že hlavní funkce všech těchto kampaní, soutěží, anket, žebříčků je informativní a orientační a dětskému i dospělému recipientovi napomáhají k lepší orientaci na knižním trhu.

4. Nakladatelství

Na počátku jednadvacátého století vzniká nejsilnější prostředí kolem výrazných nakladatelství, která si budují svůj pevný profil, ediční plán a hlavně autorskou základnu. Takto nově uváděné a vydávané knihy na sebe strhávají pozornost z hlediska formátu, stránkové manipulace, typografie, grafikou a uměleckým vzhledem. Zaujímají recipienty již samotným názvem, mottem, přemluvou či doslovem. „Nakladatelství se začínají zaměřovat jak na potencionální dětské recipienty, tak na dospělé zprostředkovatele dětské knihy.“⁹ Stále více se začíná hledět při zakoupení nejen na cenu, ale také na uměleckou hodnotu daného díla.

S uvolněnější dobou přichází silná generace autorů, ale i výtvarníků. Stále více se objevuje ochota některých nakladatelů vydávat mnohdy až experimentální knihy, které oplývají nejen uměleckým textem, ale i ilustracemi ne vždy spojovanými s knihou pro děti a mládež.

Pevnou pozici si drží nakladatelství Albatros, které nedávno poupravilo svůj název na Albatros Media a k tradiční značce se přidala tři nová nakladatelství (Plus pro dospělé čtenáře, Cooboo pro teenagery a Edici České televize). Albatros se nevyhýbá ani modernějším, atraktivním dílům, proto můžeme narazit například na obdobu japonské mangy shakespearovského díla *Romeo a Julie*, které textově dotvořil Martin Hliský.

Nakladatelství Brio začalo realizovat francouzský ediční projekt, který byl určen dětem ke čtení před spaním. Podtitulem je počet dní v roce „*365 příběhů na každý den*“. Tento novodobý projekt dal možnost vyniknout mladým výtvarníkům a spisovatelé dovedli velmi povedeně zpracovat příběhy založené na každodennosti, ale zároveň připojit i fantazijní prvky.

Nakladatelství Meander, v čele s Ivanou Pecháčkovou, se prosadilo v podobě tří edic. První edicí je *Modrý slon*, v níž vždy prvních sto výtisků je podepsáno autorem a výtvarníkem a knihy vycházejí česky i anglicky. Dále *Pražské legendy*, které jsou velmi bohatě výtvarně doprovázené, ovšem literárně i jazykově slabší, ale zato s mutacemi v pěti jazycích. Poslední edicí je *Pro Emu*, jenž je zaměřená na český a světový komiks. Příkladným výrazným projektem je *Pohádka O Rybitince* (2001) Petra Nikla. Má

---

⁹ HULPACH, V. Na závěr 9. ročníku soutěže o Zlatou stuhu. *Zlatý máj*, 2000, roč. 43, č. 1, str. 14.

netradiční formát a umístění vazby je při horním okraji, takže čtenář knihou listuje shora dolů, stránky jsou neočíslované a fantastické ilustrace prakticky připomínají vlny moře.

Nelze opomenout ani nakladatelství Baobab, které funguje od roku 2000 jako alternativní nakladatelství knih pro děti. Již od počátku dává možnost vyniknout a prosadit se autorům, kteří patří do mladé, nastupující generace výtvarníků a ilustrátorů, absolventům pražské AMU a UMPRUMu. Jejich tzv. malá řada se zaměřuje svým formátem a stylem na malé děti od čtyř do osmi let. Toto „první čtení“ navozuje často situace každodennosti, s pochopením cykličnosti času a prožíváním souběžných dějů. Knihy vycházejí nejčastěji z rukou Terezy Říčanové, Dagmary Urbánkové, Petry Kubáčkové a Evy Volfové.

Dále existuje mnoho dalších nakladatelských domů jako například Práh, edice Raketa v nakladatelství Labyrint či B4U Publishing. Všechny tyto zmíněné nakladatelství věnují pozornost nejen textu, ale i ilustracím, typografii a knižní vazbě.

5. Autorská pohádka

V této části práce se budu zabývat autorskou pohádkou, zaměřím se na její definici a vývoj s uvedením těch nejvýraznějších a nejtypičtějších děl.

5.1 Definice

Autorská pohádka, nebo pohádka moderní či umělá, rozšiřuje současný žánr literatury pro děti a mládež. Čerpá povětšinou z klasického folklóru nebo naopak využívá víceznačných postojů uvolněného vyprávěčství. Tento typ pohádek charakterizuje individuální tvůrčí schopnosti autorů a výtvarníků. Doležalová uvádí, že „autorská pohádka je svébytný autorský výtvarný původně adresován dětskému recipientovi. Na rozdíl od klasické pohádky dává autorům mnohem větší volnost, autoři záměrně porušují zaběhlá pravidla klasické pohádky, inovují lidové předlohy a vytvářejí tak originální příběhy. V rámci experimentování s pohádkovým žánrem se pohádka dostává do spojitosti s jinými žánry, leckdy je velmi těžké tato díla žánrově zařadit – to platí zejména pro současné autorské výtvarky.“¹⁰

Autorská pohádka je osobitým druhem literárního žánru, který překládá nový úhel pohledu na svět. Důležitou součástí autorských pohádek je faktor hry. Prvky hry se začínají objevovat již v 60. letech a Urbanová píše, že hra se „stává modalitou vnitřně bohatě vrstvenou. Neomezovala se na dětskou herní činnost, na hru dospělého s dítětem, ale vstupovala do soudobé tvorby a recepce v různých podobách hry a pohrávání si s vžitými žánry třeba populární epiky (detektivky, westernu, sci-fi, pohádky), které vedle oddechových a relaxačních funkcí nabývaly svérázné funkce nové.“¹¹

Náměty autorské pohádky bývají často čerpány ze soudobé společnosti a odráží se zde autorův pohled na svět a na život obecně. Autoři těchto pohádek často předvádějí osobitou představivost, spontánnost, lexikální či stylistickou originalitu a obrazové ztvárnění. Někteří autoři se také nevyhýbají symbolice, postmoderním prvkům, nonsensu, parodii či neologismům. Autorská pohádka přináší nové rozměry, které porušují klasické, folklórní postupy a vnáší do knih větší fantazii, hravost ale i radost.

---

¹⁰ Rozhovor s Lucií Doležalovou, 3.7. 2011, uveřejněno na http://www.inflow.cz/s-lucii-dolezalovou-nejen-autorske-pohadce-v-minulosti-dnes-ale-take-o-tenke-hranici-mezipohadkou-f#_ftnref1

¹¹ URBANOVÁ, S.: *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc, Votobia 2003, str. 90.

5.2 Vývoj autorské pohádky

Za prvního světového představitele autorské pohádky můžeme označit Wilhelma Hauffa (1802–1827), který kromě klasických románů, novel a básní napsal také tři almanachy pohádek: *Karavana* (1826), *Šejk z Alexandrie a jeho otroci* (1827) a *Hospoda ve Špesartu* (1828). Všechny pohádky z těchto tří almanachů jsou vyprávění lidí, které svedla dohromady náhoda. Za skutečného zakladatele autorské pohádky lze považovat prozaika, básníka, dramatika a pohádkáře Hanse Christiana Andersena (1805–1875). Náměty čerpal především z lidového vyprávění, vlastních zážitků a ze společenských a sociálních problémů (*Děvčátko se sirkami*, *Slavík*, *Císařovy nové šaty*, *Ošklivé káčátko* a *Malá mořská víla*). Dalším autorem autorské pohádky je Oscar Wilde (1854–1900), z jehož tvorby můžeme jmenovat soubor pohádek *Šťastný princ a jiné pohádky* a *Dům granátových jablek*. Mezi další významné autory patří například Alan Alexander Milne (1882–1956) s *Medvídekem Pú*, Carlo Collodi (1826–1890, vlastním jménem Carlo Lorenzini) a *Pinocchiova dobrodružství* či dílo Lewise Carrola (1832–1898) *Alenka v kraji divů* a *Alenka za zrcadlem*.

Světová autorská pohádka 20. století pomalu ztrácí svůj moralistický aspekt, který byl výrazný například již u zmíněného Andersena, a začíná se klást větší důraz na rozlišování dobra a zla v atmosféře moderní doby. Autoři začínají vyvyšovat civilní realie s potřebou zahrnout do děje fantazijní prvky. Klasickým příkladem je *Mary Poppins* Pamelý Lyndon Traversovou (1899–1996). Dále pak příběhy Astrid Lindgredové (1907–1968), či příběhové svazky z Muminího údolí spisovatelky a malířky Tove Janssonové (1914–2001).

Česká autorská pohádka se vyvíjela odlišně než světová. Za zakladatelku tohoto žánru lze bezesporu pokládat Elišku Krásnohorskou (1847–1926) a její díla *Sluníčkovy sestry*, *Láska otcovská*, *Měch a samovar* či *Dvojí přátelství*. Za zcela specifickou autorskou pohádku lze považovat *Broučky* Jana Karafiáta (1846–1929).

Česká autorská pohádka se začíná více rozvíjet ve dvacátých a třicátých letech 20. století, a to především *Nuši pohádek*, *Devatero pohádek* Karla Čapka (1890–1938), *Povídání o pejskovi a kočičce* Josefa Čapka (1887–1945) či *Co mi liška vyprávěla* Jiřího Mahena (1882–1939). V letech padesátých i pohádka se musela podřídit politickému režimu, a tak její rozvoj musel ustoupit do pozadí. „Začaly se převážně propagovat naučné pohádky, které měly děti přesvědčit o prospěšnosti společenských změn, jež

ovlivňují přírodu, přispívají ke kolektivizaci vesnice, proměňují vztahy mezi lidmi (František Čečetka, Ondřej Sekora, Jaroslav Frey).¹² Teprve v šedesátých letech pohádka opouští stav stagnace a dochází k jejímu rozkvětu a začínají se objevovat i nové prvky, jako například pohádka nonsensu či průniky s humorem, parodie a satiry (Alois Mikulky, Daisy Mrázková, Olga Hejná, Karel Šiktanc). Nadále i v sedmdesátých letech postupuje pohádka kupředu a objevují se inovační snahy a poetika pohádky se nebrání ani moderním postupům, které přebírá ze světové literatury. V osmdesátých letech začíná na vzhled pohádky dopadat fenomén televize a filmového zpracování. Od devadesátých let 20. století se v pohádkách začíná opět objevovat nonsens a 21. století přináší témata, která často odrážejí společenské a rodinné prostředí či otázky národnosti.

---

¹² URBANOVÁ, S.: *Žánry, osobnosti, díla*. Ostrava, Ostravská Univerzita 2002, str. 72.

6. Pohádka 21. století

Počátkem 21. století se kniha stává předně zbožím. Pulty zaplavila česká, ale také překladová knižní produkce, hrané, animované filmy a později i počítačové a konzolové hry. „Rychle vznikající nakladatelství ihned využila možnost vydávat populární literaturu, která se v západních zemích v předchozí čtyřicetileté éře žánrově rozrostla.“¹³ Kromě novodobých knih začaly vycházet také tituly, které obsahovaly tabuizovaná témata souvisící se smrtí, erotikou, náboženskou vírou, nebo opět vycházely tituly potlačovaných autorů, např. *Magor dětem* Ivana M. Jiřouse nebo sborník *Uzel pohádek* sestavený Ivanem Klímou. Moderní pohádková kniha musí konkurovat počítačům a televizi, a proto by měla disponovat takovými vlastnostmi, které dítě v současném technickém světě uspokojí. Na knihu se začíná klást více nároků než v předešlém období.

Aby se autoři přiblížili co nejvíce soudobému dětskému recipientovi, přidávají do svých děl stále nápadnější, bohatší výtvarnou složku. Můžeme uvést velmi výrazné výtvarníky a autory, například Petr Nikl (*Zá hádky, Pohádka o Rybitince*), Martina Skala (*Strado & Varius, Strado & Varius aneb Setkání s Mozartem, Strado & Varius ve škole Johanna Sebastiana Bacha a Medvídek Kuma*), Lucie Seifertová (*Dějiny udatného českého národa a pár bezvýznamných světových událostí*).

V posledním desetiletí se objevili „debutanti“¹⁴ v literatuře pro děti, kteří jsou již známí tvorbou pro dospělé čtenáře, například Pavel Brycz, Viola Fisherová, Radek Malý či Markéta Pilátová, či spisovatelé, kteří se z exilových destinací vrátili do Čech (Ivan Binar, Iva Procházková).

Současná literatura pro děti a mládež nezůstává pozadu za evropskými trendy, a tak roste i zájem o komiks a komiksové romány (grafické novely). Začínají vycházet stále složitěji zpracované knižní artefakty, začíná se stále zvyšovat obliba tzv. bildebuchů a autorských knih. Objevují se ale stále častěji nové tituly pro dospívající tedy „mladé dospělé“ (tzv. young adults, nebo pouze „YA“). Tyto tituly určené pro dospívající prakticky posouvají věkové rozmezí literatury pro mládež až na hranici osmnácti let, a to po celé škáře žánrů. Můžeme zmínit autory jako Ivonu Březinovou,

---

¹³ *Česká literatura pro děti a mládež* (2000–2001), str. 7.

¹⁴ *Česká literatura pro děti a mládež* (2000–2001), str. 7–8.

Alenu Ježkovou, Ivu Procházkovou či Martina Vopěnku. Navíc lze velmi dobře pozorovat, že skupina „mladých dospělých“ sjednocuje životní styl, módu, zájmy, film i četbu věkových kategorií, které je o mnoho let převyšují.

V této souvislosti pracujeme s pojmenováním „all-age books“, což jsou knihy určené pro všechny věkové kategorie. Jedná se především o knihy překladové, většinou v žánru fantasy či sci-fi. Lze to nazvat jakýmsi „kolapsem věkovosti“, kdy se díla vymezovala podle věkového určení. „Mění se také i žánrové směřování. Nejde jen o hybridizaci žánrů, ale také o posun k hudbě, divadlu, filmu, rozhlasu, televizi, videu, elektronickým médiím, mění se ale také i manipulace se textem a knihou.“¹⁵ Slábne též vliv americké kultury a spíše se vyhledává inspirace v britských a východoasijských zdrojích (např. komiksy manga či mangwa). Stále důležitějším se zdá být rámcování či výběr na základě multikulturních a sociokulturních hledisek.

6.1 Autorská pohádka 21. století

Autorská pohádka se již v předchozích letech začala výrazně prosazovat na poli knih pro děti a mládež. Dominantním prvkem se stal a stává příběh. Moderní pohádka přináší nová témata, o kterých se dříve nepsalo. Autorský zájem se rozšiřuje na romskou tematiku, národnostní či menšinové problémy, šikanu a motivy outsiderství, roli otce v rodině, handikepované děti aj. Autorské pohádky jsou plné hrátek se slovy, humoru, nadsázky, hravosti, nonsensu a představivosti. Převážná většina moderních pohádek se odehrává v současné době, rozebírá aktuální problémy, a je tak pro recipienty lépe uchopitelná.

Pro následující část jsem se rozhodla vybrat ty tituly, které se umístily na vítězných místech literárních soutěží, a ty, které svým dějem splňují onu novost v tematickém zaměření moderní pohádky.

6.1.1 *Myši patří do nebe* – Iva Procházková

Iva Procházková je česká spisovatelka a scenáristka a patří mezi nejoblíbenější autory knih pro děti a mládež. V roce 1983 emigrovala s rodinou do Rakouska, poté se přestěhovala do Německa. Po roce 1989 začala vydávat své knihy i v českém prostředí a v roce 1994 se navrací zpět do České republiky.

---

¹⁵ *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí*. Praha, Obec spisovatelů 2009, str. 20.

Myši patří do nebe ...ale jen na skok, 2006, získaly ocenění Magnesia Litera 2007 - Litera za knihu pro děti a mládež a Zlatou stuhu za rok 2006. Již podle názvu knihy můžeme usuzovat, že se zvířecí pohádka bude věnovat tématu smrti a také znovuzrození, reinkarnaci. Procházková předkládá příběh o smrti, avšak přistupuje k němu s humorem a nadhledem. Je zcela jasné, že *smrt* je v dětské literatuře prakticky tabuizovaná. I když je téma smrti přítomno v mnohých lidových pověstech, pohádkách a písních, zdá se, že do dětského světa poněkud nepatří. Ovšem snaží-li se současná literatura pro děti a mládež zpracovávat témata, která nevyhnutelně patří do reálného světa, smrt a umírání jako součást koloběhu života nesmí zůstat opomenuty. Pro malé děti tato témata mohou být choulostivá, proto je důležité o nich číst i mluvit.

V knize *Myši patří do nebe* myška Šupito umírá po pádu do rokle (samotný akt umírání není nijak rozepisován) a ocitá se na cestě do nebe. Šupito musí přeplout přes jezero *Rozloučení*, přejít *Kozí bránou* a omýt se v *koupelně* kvůli očištění. Toto její krátké putování nápadně připomíná bájně překročení řeky *Styx* a *Kozí brána* reprezentuje nebeskou bránu, kterou ovšem nehlídá svatý Petr s klíči, ale Koza s hlávkou zeli. Zajímavější je scéna s koupelí a mytím. Šupito se zprvu zdráhá omýt, protože nevidí, že by byla nijak špinavá. Ovšem ve chvíli, kdy se umývá, vidí se zcela jinak a nejprve se ani nepoznává. „Šupito na se sebe nemohla vynadívat. Zvedala zářivou tlapku po druhé, kroutila průhledným ocáskem, máchala pampeliškovými ušima.“¹⁶ Myš prochází tedy zhmotněným *očistcem*, aby mohla už jako čistá, v tomto případě *omytá*, postoupit dále na své cestě za posmrtným životem. Čas strávený v tomto nebi je poklidný, všechna zvířata žijí pospolu v míru a jsou zbavena svých živočišných pudů. Poté co se Šupito skamarádí s odvěkým nepřítelem lišákem Bělobřichem, poznávají chvíle plné her a radosti. Po určité době, kdy se „rajská blaženost“¹⁷ stává monotónní, protože v nebi „Čas (...) vlastně neubíhal, s časem se tu dělo něco prapodivného. Neběžel, neplynul, nevěkl se – jako by vůbec nebyl.“¹⁸, rozhodne se Šupito s Bělobřichem pro návrat na Zem. Před znovuzrozením mají možnost shlédnout svůj předešlý život a vybrat si, v jaké podobě se znovu narodí.

Příběh je zábavný a „svižným sledem nápaditých, vtipně podaných situací, vede čtenáře – bez ohledu zda dětského, či dospělého – po cestě ‚tam a zpátky‘, od tajemství

---

¹⁶ PROCHÁZKOVÁ, I.: *Myši patří do nebe ... ale jen na skok*. Praha, Albatros 2006, str. 30.

¹⁷ <http://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-deti/beletrie-pro-deti/448-mysi-patri-do-nebe-tvrdi-iva-prochazkova>.

¹⁸ PROCHÁZKOVÁ, I.: *Myši patří do nebe ...ale jen na skok*. Praha, Albatros 2006, str. 53.

smrti k zázrakům v životě.“¹⁹ Procházková zvolila sice pro své postavy cestu smrti a posmrtného života, ale dává jim především možnost návratu zpět do světa živých. Přistupuje k tématu smrti opatrně, bere ji jako součást života, která vždy nemusí znamenat konec. Okolnosti skonu, především ve zvířecí říši, nebývají příjemné, avšak autorka se vyhýbá jakémukoli bližšímu popisu smrti. Posmrtný život se zdá být hravé místo, které figuruje pouze jako přestupná stanice mezi smrtí a dalším životem. Autorka představuje pohádku, která čerpá ze západní, ale i východní náboženské tradice, a oslavuje přitom přátelství, které překoná život a hlavně i smrti. Nezachází ovšem do hlubších filozofických myšlenek, spíše s nadhledem a citlivostí představuje dětem smrt, ne jako jedno velké neznámé, ale jako přirozenou součást života každého tvora.

6.1.2 O Mamě Romě a romském pámbíčkoví – Hana Doskočilová

Hana Doskočilová, stejně jako již zmíněná Iva Procházková, se řadí mezi nejčtenější autorky literatury pro děti a mládež. V roce 2001 získala kniha ocenění Zlatá stuha a v roce 2005 jí je udělena Zlatá stuha za celoživotní tvůrčí práci v dětské literatuře. Romská tematika není v současné dětské literatuře nikterak pestře zastoupena (např. *Romské pohádky* Eleny Lackové, 2002, či *Začarovaná třída* Ivony Březinové, 2002).

Kniha *O Mamě Romě a romském Pámbíčkoví*, s podtitulem *Dvanáct romských příkázání, jak je svým dětem vypravují romské maminky*, se zabývá romskou tematikou. Příběhy původně vycházely na pokračování v 55. ročníku časopise *Mateřídouška*. Kniha je primárně určena dětem od 8 let a skládá se z 12 kapitol. Na konci každé kapitoly je představeno jedno z romských příkázání: *Rom je Rom a Romem zůstane; Rom Romovi pomůže vždycky, Pánbůh, jenom když se probudí; Romové nade vše milují své děti, i ty nehodné; Cokoli udělá jeden Rom, jako by udělali všichni; Romové dovedou odpouštět; Romové dovedou hudbou hovořit s Pánembohem; Rom dokáže po dobrém skoro všechno, ale po zlém s ním nikdo nic nepořídí; Romové jsou hrdí a nechtějí nic zadarmo; Romové si dobré pověsti váží, a dovedou se o ni poprat; Práce Romy vždycky zachrání; Statečný Rom potřebuje statečnou ženu, ale statečná Romka má dost odvahy pro celou rodinu; Romové, naučte se číst a psát.*

---

¹⁹ Letošní literární kandidáti. In A2, č. 12/2007.

Obraz Romů Doskočilová prezentuje na základě obvyklých společenských stereotypů. Romové jsou hluční, temperamentní, často dávají průnik svým emocím, nikdy se nezdrží dlouho na jednom území apod.

Knížka začíná stvořením světa Pánabohem. Pánbůh posléze sestupuje na zem, protože je znepokojen lidským druhem a jeho chováním. Na zemi si ho všimne matka všech Romů, Mama Roma. Jelikož má Mama Roma svých dětí dost, přijímá za vlastního i Pánaboha. Romové pak společně s Pánabohem putují od řeky Gangy na cestu bez předem určeného cíle.

Kapitoly a kratičké příběhy, které obsahují, se věnují všeobecné nespravedlnosti na světě. Je zde často v kontrastu svět majetných a chudých, hodných a zlých, otroků a pánů. Romové se často dostávají do potíží a hledají pomoc u Pánaboha, kterého často oslovují jako *Pámбіček*. Ačkoliv Pánbůh pomáhá Romům v nesnázích, je mu i tak vyčítán jejich nelehký život, těžká práce a nedostatek jídla. Během svého putování světem Romové pochopí, že se vše na světě děje z nějakého důvodu a nic není zadarmo. Každé z přikázání je vyřčeno na konci kapitoly, podloženo konkrétní situací či příběhem, a je řečeno Mamou Romou, nikoli Pánabohem. Důraz je kladen především na důležitost a pospolitost rodiny a vážnost autority Mamy Romy, která je všude vážená a uznávaná.

Příběhy jsou stručné a dynamické. Použitý jazyk je jednoduchý, který je přijatelný pro děti mladšího školního věku. Autorka se kromě postavy boha odvolává i na biblické stvoření světa (například potopu či zradu Kaina, která je pro Romy nepochopitelná). V kapitolách se často prolíná svět fantazie se světem reálným. Realisticky je zobrazen původ Romů a jejich kočovný život, avšak příběh je doplněn o magické předměty (kouzelná píšťala či hůl). Krátké kapitoly se věnují historii Romů a představují kladné, ale i špatné vlastnosti romského národa. Jejich charakterní vady jsou postaveny na všeobecných předsudcích. „Doskočilová podává vždy přiměřené množství informací, které souvisejí s romským indoevropským původem, s nomádstvím, s prioritou rodových zájmů na individuálními apod.“²⁰

Poslední kapitola popisuje nejspíše nejrozšířenější problém Romů, a to negramotnost. Autorka tak zdůrazňuje důležitost vzdělání, jak pro mladou generaci, tak i tu starší. Kniha v odlehčené formě přináší základní informace o romském společenství a tradici. Děti jsou nenucenou formou seznámeny s romskou kulturou a jejím

---

²⁰ URBANOVÁ, S.: Romské pohádky. In. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc, Votobia 2004, str. 229.

specifickým folklorem, který se etnicky odlišuje. Knížka je určena především dětem na prvním stupni základních škol, a tak lze již menší děti vést k tolerantnějším postojům vůči odlišnostem světa, nejenom těm národnostním.

6.1.3 *Lichožrouti* Pavla Šruta

Pavel Šrut je český básník, překladatel, fejetonista a autor knih a písňových textů pro děti. Šrut nejprve publikoval své básnické dílo v předních dětských časopisech, a to Čtyřlístek, Mateřídouška či Sluníčko. Za zmínku stojí Šrutova tvorba nonsensových básnických sbírek (*Veliký túdle*, 2003, *Příšerky a příšeři*, 2005, *Šišatý švec a myšut*, 2007, která obsahuje upravené překlady anglických básniček a říkanek pro děti, tzv. nursery rhymes). Jak autor uvádí, ve svých básnických sbírkách vytváří svět nonsensu, který ve své nesmyslnosti dává smysl²¹.

Po úspěších v poezii pro děti se navrácí k autorské pohádce a představuje v pohádkové trilogii neznámé tvory, lichožrouty. *Lichožrouti*, 2008, získaly ocenění Zlatá stuha za beletrii pro děti a mládež za rok 2008, Magnesia Litera za knihu pro děti a mládež v roce 2009 a také cenu Magnesia Literu v kategorii Kniha desetiletí pro děti a mládež v roce 2011. Další díly nesou názvy *Lichožrouti se vracejí*, 2010, a *Lichožrouti navždy*, 2013. O výtvarnou složku se postarala Galina Miklínová, která se Šrutem spolupracuje více jak deset let.

Lichožrouti jsou tvorové, kteří si pochutnávají na lichých ponožkách, tzv. licháčích. Jelikož lichožrouti pojídají ponožky, tvarem jsou jim dosti podobné. „Neboť se živí ponožkami, i jejich tělo jako by se z ponožek skládalo. Díky tomu jsou velice pružní a ohební, dokážou se vytažovat i smrskávat. Lichožrouti bývají postavy spíše zavalité a výšky kolísavé.“²² Také nemají rádi vodu, protože se dlouze suší a špatně snášejí ždímání. Co se povahy týče, často přejímají charakterové znaky lidí, domácích, u kterých bydlí. Jedinou vlastnost, kterou lichožrouti mají vrozenou je věrnost, ostatnímu se učí od svých domácích. Pokud se stěhuje majitel domu, stěhují se i oni. Občas se stává, že se i z lichožroutů stanou bezdomovci. Nikdy nemají vlastní byty či domy, vždycky musí bydlet u někoho cizího, kde se nesmějí chovat jako doma. Stejně jako lidé, i lichožrouti dodržují určitá pravidla, a to nejdůležitější zní: „Nikdy nevezmeš

²¹ KADLECOVÁ, K.: O lichých fuseklích a "děckaření". In *Reflex*. Reflex 2011/002. č. 2 (13.1.2011), str. 50–53.

²² ŠRUT, P.: *Lichožrouti*. Praha, Paseka 2008, str. 30.

celý pár!“²³ Během čtení se stále více odkrývá tajemný svět lichožroutů, jejich chování a zvyky.

Ústřední postavou je *Hihlík*, který si své jméno vysloužil častých chichotáním. V první knize se seznamujeme s Hihlíkem, který žije se svým dědečkem u starého mládence Egona Vavřince. Hihlíkovi rodiče odjeli pomáhat lidožroutům do Afriky, Hihlík se proto cítí často opuštěný. Kvůli nepleše Hihlíkových bratranců, dvojčat Ramíku a Tulíka, se Hihlík spřátelí s panem Vavřincem, který je schopen lichožrouty vidět. Jak se dovídáme postupem času, lichožrouty mohou vidět jen ti lidé, kteří žijí sami, tzv. lichoňi či licháči. Pan Vavřinec není jediný zástupce lidského druhu, který je schopen lichožrouti spatřit. Profesor René Kadeřábek a magistra Jasmína Miklíková, kteří studují a zkoumají život těchto *ponožkožroutů*, je vidí také.

Pohádková trilogie začíná v Praze, kde se osamocený a bojácný Hihlíka dostává do křížku s gangem zlodějů ponožek, který vede Kudla Dederon. Kudla Dederon je odhodlán obsadit místo *Padreho* a poroučet všem lichožroutům. Pražský Padre je shodou okolností Hihlíkům strýc Tulamor Senior. V závěru Hihlík získává přátele jak v bratrancích, tak i v panu domácím. Jelikož se v první knize vyskytují pouze mužští zástupci lichožroutského rodu, je druhý díl, který se odvíjí také v africkém prostředí, doplněn i o lidožroutky. Hihlík se shledává s matkou a potkává kamarádku, lichožroutku Kawu. Třetí, závěrečný díl, se opět přesouvá do Prahy. Hihlík se svými africkými kamarády se musí postavit zákeřnému čínskému výrobcí ponožek Jen-stinovi, který ovládá *Rozparovače*, což jsou cvičení, nebezpeční lichožrouti. Hihlík a jeho kamarádi musí ochránit sebe i pověst lichožroutů.

Série se uzavírá hořkosladkým koncem. Lichožrouti se musí rozloučit, protože každý putuje za svým osudem jiným směrem. Profesor Kadeřábek, magistra Miklíková i pan Vavřinec nalézají lásku, avšak za cenu, že přestanou vidět své kamarády lichožrouti.

Knihy jsou především o přátelství, oddanosti a dospívání. Z počátku byl Hihlík osamocený, bojácný mladík, který ovšem získá odvalu hledat rodiče do daleké Afriky, a v závěru nalézá lichožroutku Kawu, se kterou plánuje budoucnost.

Autor představuje pohádkový svět zasazený do současného světa a společnosti. Lichožrouti mají sice žít nepozorovaně v lidských příbytcích, ovšem i tak jsou ovlivňováni životem a potížemi jejich domácích. Lichožrouti, stejně jako lidé, žijí

---

²³ ŠRUT, P.: *Lichožrouti*. Praha, Paseka 2008, str. 27.

v uspěchaném světě a hledají vlastní štěstí a místo na zemi. Autor zdůrazňuje potřebu mít někoho blízkého, protože jak zazní v posledním díle: *dva je vždy více než jeden*. Kromě důležitosti někoho blízkého, na kterého se lze kdykoliv spolehnout, Šrut vyzdvihuje důraz na rodinné zázemí či domov, abychom si byli vědomi své vlastní identity a sociální role. Samotné pojmenování *ličožrouti*, naznačuje nevhodnost osamocenému životu a potřebu nebýt sám. Pohádkové postavičky, stejně jako lidé, vyhledávají přátelství, lásku, odvalu, věrnost a důvěru. Postavy nemají černobílý charakter, nejsou primárně záporné nebo kladné (například Tulík). Stejně jako v reálném světě jedinci klopýtají na cestě životem a každý má právo na druhou šanci. Každá postava má individuální povahu, která není úplná bez podpory rodiny a přátel.

Důležitým prvkem v knihách je prostor. Velká města se převážně nesou v duchu jisté anonymity a osamocenosti. Záleží tak více na tom, s kým žijeme, než-li kde žijeme. Proto se městský prostor více přibližuje světu současnému dítěti. Město, ve kterém žijí tito lichožrouti, není zpočátku blíže specifikované, až v druhém díle se s jistotou dovídáme, že se jedná o Prahu. Děj se odehrává v koloběhu každodenního života, který ovšem není nudný ani jednotvárný. Městský život ovšem naskýtá plno možností, které nejsou pouze pozitivní. V knihách se vyskytuje lidožroutské kriminální podsvětí, gamblerství, problémy s drogami, alkoholem či pašeráctví.

Výraznou součástí je i jazyková složka knih. Příběhy jsou psány jednoduchým jazykem. V knihách jsou časté výrazy z obecné češtiny, například *mliko*, *nóbl*, *skic*. Dále se běžně objevují nespisovná slova s koncovkou *-ej*, například *nějakej*, *mladej* či *osamělej*. Text oplývá i množstvím slov citově zbarveným, například *chichotat*, *mrňata* či *papínek*. Hru se slovy můžeme nalézt i ve jménech samotných aktérů děl. Hihlík, jak již bylo řečeno, pochází z častého chichotání. Dále se mnoho jmen podobá názvům alkoholických nápojů, a to Rumila (Hihlíkova matka), Tulamor, pan Jameson nebo Mojita. Jak Šrut uvedl v rozhovoru pro časopis Reflex, snaží se ve svých knihách dávat i něco pro dospělého *předčítače*. Text je prostoupen i narážkami z reálného světa, například profesor Kadeřábek je hostem ranní relace *Dobré ráno* a večerní relace *Posezení u krbu*. I postava odbornice na *ponožkožrouty*, Jasmína Miklíková, je svým jménem odkazem na ilustrátorku této knižní trilogie.

Lichožrouti se setkali s velkým čtenářským zájmem. První a druhý díl se již dočkaly druhých vydání a byly převedeny do audio verze, kterou namluvila Barbora Hrzánová. Kromě CD nosičů je k dostání i plyšová hračka Hihlíka odpovídající

ilustracím Galiny Miklínové, pexeso, placky s hlavním protagonistou, barevné podkolenky, ale také i karetní hra *Černá fusekle*, která se shoduje s karetní verzí Černého Petra. Byli dokonce vytvořeny i internetové stránky, na kterých je možno zakoupit výrobky a knihy s lichožroutskou tematikou, shlédnout galerii obrázků, pustit si kratičká videa či zahrát si pexeso. V rozhovoru pro časopis Reflex byla zmíněná i připravovaná filmová verze, jejichž režii si vezme na starost sama ilustrátorka.

S lehkou nadsázkou lze tvrdit, že *Lichožrouti* a jejich svět jsou fenomén v dětské literatuře jednadvacátého století. Trilogie je čtivá a zajímavá jak pro dětského, tak i pro dospělého recipienta. Šrut vytvořil uvěřitelný pohádkový svět, který se odehrává v soudobé společnosti a pohrává si s odvěkou otázkou, kam mizí ponožky a proč.

6.1.4 Pan Kdybych hledá kamaráda – Pavel Šrut

Knihy *Pan Kdybych hledá kamaráda* vyšla v roce 2009 a byla nominována na Zlatou stuhu za beletrii pro děti a mládež. Tato malá knížečka je rozdělena do sedmi kapitol a výtvarnou složku opět vytvořila Galina Miklínová, která ji doplňuje o vtipné a malé kresby, které se místy přibližují ke karikatuře.

Hlavní postavou je staříčkový pan Kdybych a jeho jediným přítelem je plyšová hračka, pes, kterého má již od útlého dětství. Jelikož si pan Kdybych neustále stěžuje, pes se rozhodne podat inzerát, že „pan Kdybych hledá kamaráda, který nevypadá jako pes, umí hrát šachy, nebo alespoň lízaný mariáš, a rád si vyrazí do přírody i do hospůdky. Seznámení možné na lavičce u sochy básníka každé odpoledne na Petříně.“²⁴ Pan Kdybych se psem tedy chodí každý den k oné lavičce a potkávají potencionální přátelé. Seznamuje se s panem Nebychem, Abychem, Jábychem, Cobychem a s paní Květou Ledabych. Jména postav úzce souvisí s jejich charakteristickými vlastnostmi. Pan Kdybych zastupuje stárnoucího jedince, který se cítí, že má život již za sebou. Nebych je osamělý a nešťastný, Abych má ráznou a občas výbušnou osobnost, Jábych je namyšlený, Cobych žije pouze pro své kamarády, které má uložené v mobilním telefonu. Poslední je paní Květa Ledabych, která se ukazuje jako majetnická a vdavekchtivá. Nakonec se ukáže, že nejlepším přítelem mu bude pan Nebych.

Děj knihy je jednoduchý a jasný. Popisuje život stárnoucího muže, který se cítí osamoceně. Kniha představuje příběh o hledání kamaráda nebo něčeho, co nám pomůže

---

²⁴ ŠRUT, P.: *Pan Kdybych hledá kamaráda*. Praha, Paseka 2009, str. 13.

od samoty. Příběh dává důraz na život a lidské vlastnosti a hodnoty. Knížka je humorná, vtipně a originálně ji doplňují krátké, jednoduché věty. Šrut předvádí svůj osobitý smysl pro humor a cit pro jazyk. V knize nalezneme vhodně zasazené slovní hříčky, spisovné a nespisovné výrazy, např. „vy nejste pes, ale pesimista“²⁵, „přestaňte mi tu kdybychovat“²⁶. Z pohledu pana Kdybycha zjišťujeme, že život je sice krátký, ale nikdy není pozdě na změnu. I když se jedná o pohádku, hrdiny knihy jsou staří pánové, kteří ovšem oplývají radostí ze života, který si dovedou užít.

6.1.5 *Tatínek není k zahození* – Arnošt Goldflam

Arnošt Goldflam, brněnský herec, dramatik a režisér, vnáší do moderní české pohádky tzv. tatínkovské pohádky. Kniha *Tatínek není k zahození* s podtitulem *Pohádky pro malé i velké*, 2004, získává v roce 2005 ocenění Magnesia Litera za nejlepší knihu pro děti a mládež.

Kniha se skládá z 15 povídek a o výtvarný doprovod se zasloužila Petra Goldflamová Štětinová, manželka autora. Goldflam knihu věnuje všem dětem a hlavně tatínkům, aby si vylepšili svůj rodinný obraz o hrdinské činy. Ústředním hrdinou tohoto souboru povídek je tatínek, který je titulován jako „váš tatínek“, což má zdůrazňovat jeho univerzálnost při předčítání dětem.

Každá pohádka začíná úvodním oslovením „Dobrý večer, moje milé děti!“, a ukončena je větou „A vy už taky jděte spát, ať jste zítra tak šikovní a silní jako ten váš tatínek“. Pohádky jsou koncipovány jako žertovné vyprávění pro děti před spaním na dobrou noc. Goldflam zvolil za svého hrdinu a vypravěče tatínka, který každý problém a situaci s lehkostí vyřeší. Postava otce je idealizovaná a oslavovaná, protože tatínek je všehoschopný a všeznalý. V pohádkách se představuje jako vychytralý hrdina, sportovec, řečník, léčitel či osvoboditel. V různorodých příbězích se objevují klasické pohádkové znaky, střet dobra a zla, magické bytosti (drak, čert) a vysloužení odměny. Získávání odměn v jakékoli podobě se nalézá téměř ve všech povídkách. Odměny nejsou pouze materiálního charakteru. Odměny mají různé podoby, například ruka maminky, vlastní děti, získání masek nahraní či poklidný, rodinný život. Ovšem v pohádkách se objevuje i motiv trestu, který je zpravidla materiální. Například v pohádce

---

²⁵ ŠRUT, P.: *Pan Kdybych hledá kamaráda*. Praha, Paseka 2009, str. 43.

²⁶ ŠRUT, P.: *Pan Kdybych hledá kamaráda*. Praha, Paseka 2009, str. 12.

Tatínek a přemnožené myši, tatínek sice získá titul/odměnu *Náš Vyhubitel*, ale musí zaplatit použití sýr.

Příběhy se odehrávají na různých reálných místech (domov, les, divadlo či Brno). Například pohádku *Tatínek a strašlivé BRNO* doplňuje krátký slovník s brněnským dialektem.

Krátké, výstižné pohádky jsou určeny k večernímu předčítání, které neodmyslitelně patří do běžného život každého dítěte. Zobrazují modelově idylický život rodičů, dětí a prarodičů. Godflam svými příběhy oslavuje rodinu a rodinné hodnoty představuje jednoduchým a poutavým jazykem naplněným humorem.

Volným pokračováním je *Tatínek 002* s podtitulem *Pohádky pro celou rodinu* vydaný roku 2006. V této knize je opět 15 povídek s hlavním hrdinou tatínkem, ovšem do popředí se lehce dostává i maminka či děti. Oproti první knize lze říci, že se více projevuje výchovný prvek, než pouhé předvádění tatínka jako hrdiny. Pohádky navádějí děti k trávení volného času jinde než před televizí či počítačem, například s rodinou, provozováním sportu či vycházkou do přírody.

Všechny tyto *tatínkovské pohádky* se vyznačují důležitostí a nepostradatelností postavení otce v rodině. Používáním oslovením tatínek, maminka zdůrazňuje pokojný život a chod domácnosti. Pohádky pouze nebaví, ale také i vzdělávají. Různé příběhy se orientují na rady dětem ohledně bezpečného života a správného chování.

Obě knihy byly převedeny do zvukové podoby, tzv. audioknih, samotným autorem. *Tatínek není k zahzení* v mluvené podobě vychází roku 2012, *Tatínek 002* o rok později.

6.1.6 Dračí polévka – Alena Ježková

Alena Ježková vystudovala češtinu a pedagogiku na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze a doktorské studium v oboru teorie výtvarného umění na Vysoké škole uměleckoprůmyslové. Pracovala jako nezávislá publicistka, reportérka, editorka a od konce devadesátých let se věnuje psaní knih pro děti a mládež.

Knihy Aleny Ježkové *Dračí polévka* z roku 2011 se zaměřuje na dětského, vietnamského hrdinu, který vyrůstá obklopen zprostředkovanou vietnamskou kulturou v českém prostředí. Dvanáctiletý Long, s českou přezdívkou Láďa, žije v domácnosti s matkou a dědou. Vietnamským zázemím mu je vietnamský televizní kanál, příbuzenstvo a dodržování určitých, tradičních hodnot. Long/Láďa výrazně pociťuje

vnitřní „rozdvojení“ svého života: „Protože zatímco doma mluvím vietnamsky, jím hůlkami a jmenuji se Long, ve škole mluvím česky, jím příborem a jmenuji se Láďa, což je děsný. Proměna se ale děje jen uvnitř. Vzít na sebe jinou podobu jako Dračí král samozřejmě neumím.“²⁷ Long si uvědomuje rozdílnost svého vnitřního a vnějšího světa. České okolí a vietnamská uzavřená komunita se zdají být dva naprosto odlišné světy. Long vietnamskou část svého života chápe jako fantastičtější a magickou (podloženou matčiným vyprávěním a dědovým filozofickým učením), zatímco česká část se jeví jako ta reálná. I jeho jméno nese znaky jistého mystična (jméno Long znamená ve vietnamštině drak, který všeobecně přináší štěstí), oproti tomu česká verze jména, Láďa, je obyčejná. Longovou nejlepší kamarádkou a první láskou je ukrajinská spolužačka Světlana, která chápe jeho odlišnost a vnitřní rozdělení. Světlana ho také oslovuje jeho vietnamským jménem, nikoli českou přezdívkou. V den jeho dvanáctých narozenin projíždí otec, kterého nikdy předtím neviděl. Long, který se cítí podveden, utíká z domu. Útěkem začíná Longova cesta za sebepoznáním a rozvíjí se tak základní počin dospívání, a to hledání a nalezení sebe sama. Long si dokonce odbarvuje vlasy na blond, aby se co nejvíce odlišil od své národnostní příslušnosti, ovšem záhy je napaden a zbit partou skinheadů. Takže se tento akt zdá být jako zcela zbytečný. Poté běží na známé místo, do obchůdku svého dědy na pražské tržnici, kde s dědou společně uvaří bájnou Dračí polévku, která představuje rodinné smíření, metaforu příběhu a především života obecně: „Život je jako ta polévka (...). Nejdřív musíš být trpělivý, čekat, až se všechno dobře uvaří, aby to mělo správnou sílu. To může trvat hodně dlouho, a navíc tě výsledná chuť může překvapit. (...) Je to přeci tvoje polévka! Nejprve musí chutnat tobě, a pak ji můžeš nabízet i jiným.“²⁸

Ježková se pohybuje na pomezí mezi realistickým položením příběhu a obrazovostí asijské kultury. Závěrečná scéna s přeměnou dědy na magického draka příběh nijak neničí, spíše dovršuje metaforickou atmosféru. Long se tak smiřuje se svým životem, rozkolísanými pocity, pocituje sebedůvěru a přemýšlí nad přijutím nově nalezeného otce, kterého dříve oslovoval „cizinec“. Kniha lehce přibližuje asijskou kulturu (citování asijských filosofů, stravovací návyky, rodinné poměry), avšak nepřiklání se ani k jedné z kultur. Představuje pouze Longa, dětského hrdinu, který se ocitá na rozhraní mezi vietnamským původem a životem v českém prostředí.

---

²⁷ JEŽKOVÁ, A.: *Dračí polévka*. Praha, Albatros 2011, str. 16.

²⁸ JEŽKOVÁ, A.: *Dračí polévka*. Praha, Albatros 2011, str. 73.

V příběhu je znázorněn boj mezi vnitřním a vnějším světem a domovem, hledání té správné cesty za sebepoznáním. Long se ocitá na rozhraní českého reality a vietnamské uzavřené komunity a snaží se nalézt nějaký prostředník, který by mu pomohl se vyrovnat s těmito dvěma světy. Ježková představuje pohádku, ovšem také překládá řadu otázek ze společnosti, například rasistický útok, vyrůstání bez otce, život v menšině apod. Dračí polévka tak slouží jako metafora pro život, který coby pokrm „je namíchán z velkého množství ingrediencí: obnažuje multikulturní otázku soužití menšin s většinovou společností, problém rasismu a kriminality, sociálního handicapu a v neposlední řadě problém hrdiny, jak rozumět sobě a druhým.“²⁹

Knihu ilustroval výtvarník Nikkarin, který zvolil jako scelující prvek motiv draka. Vyobrazení draka se vine od titulní stránky, jednotlivých kapitol až k závěrečné scéně v poslední kapitole. Nikkarin tak dovršuje celkovou atmosféru magičnosti a metaforična.

6.1.7 *Bibiana píská na prsty* – Ivan Binar

Ivan Binar vystudoval český jazyk, dějepis a výtvarnou výchovu na Pedagogickém institutu v Ostravě a poté krátce učil na základní škole. Po vystředání mnoha různých profesí, emigroval v sedmdesátých letech do Rakouska, kde pracoval jako překladatel. V polovině devadesátých let se navrácí do Prahy, kde pracuje jako spisovatel.

Bibiana píská na prsty Ivana Binara vydaná roku 2009 je dětskou knihou s handikepovanou hrdinkou. Kniha byla „zařazena a schválena Dokumentačním střediskem knih pro postižené děti a mládež v Norsku do katalogu IBBY Outstanding books for young people with disabilities 2011. Stalo se tak na návrh předsedkyně české sekce IBBY Jany Čeňkové.“³⁰

Bibiana žije s babičkou, neboť její rodiče zemřeli při autonehodě, ve které Bibiana utrpěla vážná zranění, a od té doby je upoutána na invalidním vozíku. Bibianina babička pracuje jako *messenger* na motorce, tzv. poslice. Kromě své práce babička vlastní loutkové divadlo s nápisem nad oponou „Babička dětem“, které slouží jako rozptýlení Bibiany a jejích kamarádů. Když je babička na cestách, Bibiana se musí

---

²⁹ KUBECZKOVÁ, O.: Alena Ježková servíruje dračí polévku. In *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi*. Ročník 1, č. 1. Ostrava, Ostravská univerzita 2011, str. 64.

³⁰ <http://www.ibby.cz/index.php/ceny-a-ocenni-ibby/69-binar-bibiana-cena>

zabavit sama v malém pražském bytě, kde se často cítí osamocená a smutná. Ovšem pomocí kouzelného hvízdnutí na prsty je schopna se přenést do babiččina pohádkového divadla. Po konečně naučeném hvízdnutí se Bibiana ocitá ve světě divadla, kde potkává líného a hloupého Honzu, a společně se vydávají hledat Honzovu souzenou princeznu. V pohádkovém světě je Bibiana zbavena svého handikepu, ovšem nechodí, ale vznáší se pomocí tzv. kroků-skoků. Bibiana a Honza se společně vydávají prožít dobrodružství nejen na zemi, pod zemí, ve vodě, ale i ve vzduchu, a zdá se, že nic není pro Bibianu překážkou. Jelikož je Honza líný a hloupý, iniciátorkou všeho jednání bývá Bibiana, které často vypomáhají její domácí zvířata: kočka Pipilotte, akvarijní rybka Akara a papoušek Papageno. Honza se odhodlá k činu až, kdy je Bibiana v bezprostředním nebezpečí. Bibiana je ohrožována drakem, kterého Honza zabije tím, že mu uhasí oheň v hrdle pomocí právě vyrobeného hasícího přístroje. V závěru příběhu se objevují král a královna, kteří jsou rodiči Bibiany, a Bibiana se tak stává Honzovou osudovou princeznou. Ovšem Bibiana je moc mladá a Honza hloupý, tak se sňatek odkládá.

Binar si hraje se slovy a slovními konotacemi jak u pohádkových postav, tak u jmen a názvů. Například bytosti *Utopenci* své oběti chytají pod vodou a nakládají je do sklenic od okurek s kořením a cibulí. Nebo velbloud *Koráb pouště Ladislav ben Kamen* či drak se jménem *Vratislav Drak*, který zabírá město *Dalsdrakovy nad Moravicí*.

Bibiana je smířená se svým handikepem, avšak myšlenka na „propojení obou světů má na dívku terapeutické účinky.“³¹ Bibiana je sice v reálném světě pohybově omezena, ovšem ve snovém světě pro ni pohyb není problém, i když klasicky nechodí, ale vznáší se. Bibianino snění je odrazem jejích tužeb a přání, a tak návrat z pohádkového světa není pro Bibianu nijak zdrcující, protože se ocitá u milované a starostlivé babičky v bezpečí domova. Binar tak předesílá dětem vzkaz, že svět představ není vždy cestou úniku, ale pouze formou posily v těžkých životních situacích. I když Bibiana nemá rodiče a ztratila schopnost chůze, je schopna se i přesto radovat ze života a toho, co jí přinese.

O výtvarnou část se zasloužila scénografka Veronika Podzimková, která vychází z prvků divadelní scény. Ilustrace, které jsou tvořené z kreslených koláží, doplňuje postava Bibiany, která je jako jediná zobrazena pomocí reálných fotografií.

---

³¹ REISSNER, M.: Inspirativní posuny. In *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990–2010*. Brno, Masarykova Univerzita 2011, str. 171.

6.2 Bilderbuch, obrázková kniha

Literatura pro děti a mládež začátkem 21. století prodělala mnoho inovací a knihy se stále více stávají artefaktem. Vznikají nové a nápaditější obrázkové knihy jako autorské knihy nebo autorské projekty.

Bilderbuch je specifický typ autorské obrazové knihy, ve kterém je kombinována složka jak výtvarná, tak textová. „Bilderbuchy jsou knihy, v nichž se autoři a výtvarníci (často v jedné osobě) pouštějí do pozoruhodných experimentů.“³² Autor předkládá osobitý textový projev (téma, motivy a způsoby vyprávění). Výtvarná část bývá obohacena mnohdy o ojedinělé výtvarné techniky (Například grafická technika *mezzotinta*. Jde o tisk z hloubky. Tato technika spočívá v pečlivém vyhlazování obrázků do nazrněné měděné desky, využívá ji například ilustrátor Jan Hísek či Petr Nikl). V posledních letech bilderbuchy prošly nečekaným vývojem a již nejsou pokládány za druh knížky primárně určený pro nejmenší děti či předškoláky. Důkazem nám může být kniha *To je otázka* Josteina Gaardera, která svým obsahem míří k vyšším věkovým kategoriím.

Bilderbuchy probrané v této části, jsem vybírala na základě určité estetické a textové hodnoty. Jedná se převážně o díla Petra Nikla, Martiny Skaly a Pavla Čecha.

6.2.1 Dílo Petra Nikla

Petr Nikl je výtvarník, spisovatel, hudebník, fotograf a divadelník. Byl členem již zaniklého výtvarného uskupení *Tvrdohlaví*. Zpočátku se věnoval malbě, kresbě a grafice a až později svůj umělecký záběr rozšířil i na literární svět. Mimo jiné Nikl vytvořil pro nakladatelství Meander logo umělecké edice Modrý slon, které vyniká tím, že prvních sto výtisků je autorem a výtvarníkem podepsáno a očíslováno.

Niklovou knižní prvotinou je již zmíněná *Pohádka o Rybitince*, 2001, která otvírá ediční řadu Modrý slon. „Je to dílo v pravém slova smyslu exkluzivní – jak po stránce textové (jde o nezvalovskou pohádkovou prózu, která je založena na bohaté, někdy možná až příliš spleťtité hře metafor a asociací), tak po stránce výtvarné.“³³ Nikl využívá mezzotintovou barevnou ilustraci, která knize dodává metaforické

³² PROVAZNÍK, J.: Ambice a řemeslo. Několik poznámek o situaci literatury pro děti a mládež v roce 2013. In *HOST*, 2014, roč. XXXI, č. 1, str. 25–26.

³³ <http://www.iliteratura.cz/Clanek/10179/literatura-pro-ceske-deti>

připodobnění podmořského světa. Kresby budí dojem záhadného, temného světa, který obývají neznámá zvířata. Druhé vydání je doplněno přílohou v podobě CD nosiče, který nese originální nahrávky *Rybích písní* zkomponovaných a dokonce i předneseným samotným autorem. Humorný a fantazijní příběh z *Obřího moře* je plný barevnosti, různorodých ryb, mořských zvuků a šumů. Příběh je o odvaze a vychytralosti mořského tvora malé Rybitince, která zachrání nejen mořský svět před zkázou.

Dramatické scény ovšem nepůsobí nijak děsivě či strašidelně. Nikl k dětskému čtenáři přistupuje citlivě, a tak samotné vyhocení příběhu vyvolává spíše úsměv a překvapení. Metaforické prostředí varuje před chamtivostí a hamižností, kde větší ryby pojídají ty menší, a pohádka tak nápadně připodobňuje lidský konzumní svět. Niklův jazyk charakterizuje velká obrazovost a tvoření neologismů. Už samotný název hlavní postavy, *Rybitinka* – spojení slov ryba a nitěnka, nebo stvoření mořských ročních období: *modro, žluto, zeleno a fialovo*. Autor využívá mísení poezie a prózy, časté použití tří teček a celková rozkolísanost žánrů vede čtenáře k větší pozornosti a hledání sebemenších detailů.

Druhou knihou z mořského prostředí je *O Rybabě a mořské duši*, 2002. Podobně jako *Pohádka o Rybitince* je tato kniha ve větším formátu s obdobnou grafikou. Nikl ovšem rozdělil stránky s textem a stránky se zelenomodrou ilustrací. Texty jsou vytištěny na výrazně užších a bezbarevných listech, kdyžto výrazné až temné kresby jsou na stránkách většího rozměru. Tyto dva listové formáty působí dojmem pohybu a volby. Čtenář má tak možnost procházet celé dílo od začátku až ke konci, či vybrat si pouze text nebo obraz. Jediným grafickým ozvláštňením textu je přidání menších obloučků, „vlnek“, které odkazují k Morgensternově básni „Noční rybí zpěv“³⁴, která je sestavena pouze z pomlček a obloučků.

Mezi další Niklovo dílo patří *Lingvistické pohádky*, 2006. Kniha získala v roce 2006 ocenění Magnesia litera. Autor v úvodu píše, že tyto pohádky napsal na začátku devadesátých let jako dárek pro svou ženu Pavlu. Soubor dvaadvaceti pohádek na jednu stránku věnuje „pro trochu starší, ale ne zas moc staré. Totiž zároveň i pro ty mladší, i když ne zas tak úplně mladé. Ale vlastně i pro ty nejmladší z nejstarších.“³⁵

---

³⁴ ŘÍHOVÁ, H.: Multimediální hry jako tvůrčí princip Petra Nikla. In *Kniha, filmový pás, internet*. Ediční příprava a redakce Alice Jedličková. Praha 2012, str. 149–154.

³⁵ NIKL, P.: *Lingvistické pohádky*. Praha, Meander 2006, str. 7.

Ve všech pohádkách si pohrává a experimentuje s českým jazykem. Pohádky jsou jak prozaické, tak veršované. Každý text je spojen s celostránkovou kresbou, ty jsou vyhotoveny převážně v temněších, tlumených barvách.

Kniha začíná příběhem o nejvyšší žirafě, která se společně s ostatními zvířaty, která žijí kolem jejího krku, ocitá v tajemné zemi *Lingvívii*. V *Lingvívii* se všichni zabývají pouze vymyšlením jazykových bajek o zvířatech, kterým se říká *Lingvistické pohádky*.

Celou knihu provází hra a fantazie. Už samotné názvy pohádek se skládají ze dvou částí. První část tvoří podstatné jméno pohádky a přívlastek, sloveso *být* ve třetí osobě jednotného čísla, druhá část pak obsahuje převrácený dovětek, který vysvětluje předchozí část (například: *Záhadná pohádka je, když je něco záhadně zahaleno*). Hravý je i jazyk, znovu se objevují jazykolamy, hádanky a nonsens. Autor si nepohrává jen s jazykovědou, ale pracuje i s fonetikou. Na jazykolamech ukazuje krásu zvukomalby a rytmičky.

Lingvistické pohádky patří pravděpodobně k nejoriginálnějším Niklovým dílům. Osobitostí a ojedinělostí těchto „blbinek“³⁶ sice navazuje na svá předchozí díla, avšak v propracovanosti je daleko překračuje. Nikl představuje pohádky, které zasahují do oborů stylistiky, morfolgie, slovtvorby či ortografie, a rozhodně je nelze zařadit do některého z literárních žánrů. *Lingvistické pohádky* jsou originální texty, které obsahují humor, hru se slovy a nesmyslností.

Další význačnou autorskou obrázkovou knihou Petra Nikla jsou *Zá hádky*, které obdržely velké množství ocenění, Magnesia Litera za nejlepší knihu roku 2008, Zlatá stuha IBBY 2007, Nejkrásnější kniha ČR 2007, druhé místo za Nejkrásnější knihu Libri Olomouc 2007.

Zá hádky volně navazují na *Lingvistické pohádky*, které též recipienta přivádějí do hravého světa představivosti. Jde o výjimečné umělecké dílo, které přivádí hru v knize o kousek dál. Prostřední část, složená z šestnácti stránek vertikálně rozstříhaných na třetiny, umožňuje čtenáři poskládat si nesčetné variace roztodivných tvorů, což připomíná takřka „dadaistickou pohádkovou kompozici“³⁷. Tento úsek je věnován povídání o *Sníčkovi Měnavém*, který právě pozměňuje svou podobu během listování a čtení, jeho kamarádovi Sloňasovi a jejich dobrodružství. Skládání fantaskních tvorů ovšem není jedinou hrou. Básně nebo spíše jakési „minipohádky“ si hrají se slovy a tak

³⁶ Jak autor v úvodu své pohádky označuje.

³⁷ PECINA, M.: Niklovy záhadky rozkoší. In. *HOST*, 2008, roč. XXIV, č. 3, str. 45.

děti i rodiče mohou hledat ten správný význam nebo naopak ten nejvíce vymyšlený nesmysl. Názorným příkladem může být báseň o tapírovi: „Tapír je nosní podivín, / je o dvou koncích, / putuje s rozhraním, / vždy mezi dnem a nocí. / Předek má ustavičně den, / sluncem zalitý shůry, / zadek je stále obklopen / hustou tmou noční můry.“³⁸ Báseň a ilustrace při básni předkládá, že tapírovo zbarvení je v pořadí bílá a černá, ve skutečnost ovšem jeho zbarvení je opačné.

Všudypřítomné fantazijní, snové ilustrace tvorů a bytostí doplňují nonsensové básně a říkanky, které místy připomínají řeč–neřeč, rozmluvení, zaříkávadla, dětská říkadla. I samotný název knihy je hrou se slovy: *záhady, hádanky/pohádky – Zá hádky*, což naznačuje i menší odsazení slabik na obalu knihy.

Dalším Niklovým dílem je kniha *Jěľěňovítí*, která vychází již rok po *Zá hádkách. Jěľěňovítí*. Tato kniha s téměř nevyslovitelným názvem, opět oplývá ilustrací založené na umělecké technice hlubotiskového mezzotintu, který svým jemným, decentním světelným přechodům vytváří snové až neskutečné kresby. Příhodně myslivecky zelená knížka získala ocenění Nejkrásnější kniha ČR 2009: Cena SČUG HOLLAR (za ilustrace).

Knihy je, stejně jako předešlé Niklovy práce, určena dětem i dospělým od pěti let, „zvláště pak těm, kteří si libují v absurdních, hravých a fantazijních obrazech.“³⁹ Nikl se sám hlásí v úvodu citací k Morgensternovi, jehož tvorba je pro něj trvalou inspirací, a přiznává své knize poprvé i status poezie, když v podtitulu uvádí, že jde o „lesní lyriku“.⁴⁰ Texty byly vytvořené převážně v osmdesátých letech, zbylé pocházejí z počátku 21. století. Kniha *Jěľěňovítí* je rozdělena na dvě části: *O paroháčích* a *Co píšou jeleni?*, oba úseky je od sebe odlišují použitými přístupy. První část je hravější a užívá opět prvky nonsensové poezie. Ve verších se objevují hrátky se slovy, mění se názvy zvířat a básně jsou často postavené na výrazné libozvučnosti. Druhá část je složena spíše z krátkých výroků, citátů a jakýchsi momentálních myšlenek na zmíněné téma: co jeleni asi píšou svými parohy? Kniha je též doplněna CD nosičem s 18 skladbami (zpěv, zvuky, pazvuky, fuky) prezentovány samotným autorem, kde se střídá hudební složka s recitacemi, devatenáctá skladba je báseň Christiana Morgensterna *Měsíční tvary*, která je zmíněna v úvodu knihy. Tento komplet zvukové a obrazové složky přináší jakémukoli recipientovi nezvyklý a nový zážitek.

³⁸ NIKL, P.: *Zá hádky*. Praha. Meander 2007, str. 18.

³⁹ NIKL, P.: *Jěľěňovítí*. Meander, Praha 2008.

⁴⁰ <http://www.iliteratura.cz/Clanek/24495/nikl-petr-jelenoviti>

Z knih Petra Nikla je patrné, že inspiraci nachází hlavně v říši zvířat a přírody. Jeho dílo provází především fantazie, hravost, nonsens, snovost a slovní hrátky. Texty se velmi často nalézají na rozhraní mezi poezií a prózou. Niklovy texty slouží jako literární experimenty, které by bylo vhodné titulovat spíše jako „útvary“. Tyto útvary se pohybují na rozhraní mezi bajkami, básničkami, říkankami, hádankami, hlavolamy a jazykolamy. Nikl také počítá s jistou mírou aktivity a představivostí čtenáře. Výtvarná část je výraznou součástí Niklových děl. Použitím mezzotintové techniky ilustrace nabírají zcela jiný rozměr. Tyto obrazy tak doplňují onu snovou, fantazijní hru se slovy a příběhy.

Otázkou je, jestli jsou Niklovy pohádky určené primárně pouze dětem. Jak Nikl uvádí například v *Lingvistických pohádkách*, jeho dílo je vhodné i pro mnohem starší recipienty. Nikl pracuje se složitými jazykovými hrátkami, jazykolamy či asociacemi. Niklovy knihy jsou hravé a u recipientů je vyžadována představivost a fantazie. Ovšem mnohé texty vyžadují určitou úroveň slovní zásoby nebo povědomí o zvířecí říši.

6.2.2 Dílo Martiny Skala

Další autorkou, která popularizuje formu bilderbuchu, je Martina Skala. Martina Skala se narodila v Praze a vystudovala historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Po studiu pracovala jako kostýmní výtvarnice ve spolupráci s pražským Divadlem Rubín, a poté v roce 1984 odjela do Francie, kde spolupracovala s filmovým architektem Pierrem Guffroy na filmech Romana Polanského či Miloše Formana.

Martina Skala napsala a ilustrovala sérii příběhů, ve kterých vystupuje houslista *Strado* a jeho nalezený a oživlý nástroj, housle, jménem *Varius*. Knihy o houslistovi a jeho osudových houslích vznikaly jako odkaz na známé hudební velikány a děje každého z dílů se odvíjejí v evropských, kulturních městech (Paříž, Praha, Lipsko a Benátky).

První díl *Strado&Varius*, vydaný v roce 2002 a přeložený do francouzštiny, němčiny, španělštiny, korejštiny a čínštiny, představuje klasický typ bilderbuchu. Kniha získala ocenění v soutěži Suk 2002, Zlatou stuhu 2002 a Magnesii Literu 2003. Jak obrazová, tak textová část představuje hravost a uvolněnost celého příběhu. „Volnost, s níž propojuje roviny kulturních konotací, obraz a znak, jazykové charakteristiky a příběhové zkratky (vlastní především vizuální televizní a filmové tvorbě) svědčí o tvůrčí

nespoutanosti a také nevázanosti ke knižní tradici.⁴¹ První díl této hudební série popisuje setkání starého houslového virtuóze a právě nalezených a narozených housliček, Varius a Strado. Jak autorka sama uvádí: „Strado a Varius je hříčka s pojmem Stradivarius, v Čechách to známe v podobě "stradivárky", což jsou velmi vzácné housle: Já jsem to pojala tak, že housle nemohou žít bez houslisty a houslista bez houslí.“⁴² Po nečekaném setkání, chvilkovém soužití, odloučení až po opětovné shledání, oba hrdinové zjišťují, že jeden bez druhého nechtějí být. Skala představuje svět pařížského orchestru, včetně nemilosrdných nástrojů, prostředí cirkusu a také lehký pohled na rockovou kapelu. Housle představují pro starého, unaveného pána nový zdroj inspirace. Znovu mu připomínají mládí a navrací mu pocity z radosti a znovuobjevování života.

Druhý díl s názvem *Strado&Varius aneb Setkání s Mozartem* přesouvá děj do prostředí Prahy, která se oběma hrdinům zdá jako záhadné město s dobrodružstvím na každém rohu. Oproti prvnímu dílu, který se skládal ze situačních zvrátů a občasně nesmyslnosti oživlých předmětů, druhý díl směřuje ke klasickému jednotnému dějovému schématu.

Třetí díl *Strado&Varius ve škole Johanna Sebastianna Bacha* je situovaný do německého Lipska a poslední, čtvrtý díl *Strado&Varius a léčka Rudého abbé* se odvíjí v Benátkách a je věnovaný Antoniu Vivaldimu.

Skala tuto knižní sérii z hudebního prostředí doplňuje historickými fakty, která nejenom děti baví, ale také vzdělává. Krátké, jednoduché věty oplývají humorem a autorka se pokouší hravý svět hudby přiblížit co nejvíce dětem. Na výtvarné, ale i literární části lze pozorovat autorčiny znalosti historie a scénografie. Výtvarná část oplývá lehkými liniemi. Mnohé postavy, oživlé předměty i místa mají k sobě připsané popisky a názvy, což čtenářovi pomáhá s recepcí nových informací. Nevýrazné ilustrace překládají jakousi lyričnost a jemnost, barvy jsou spíše tlumené než výrazně barevné, a kresbičky místy připomínají spíše karikatury. Historické události, místa, hudební termíny, ale i jména jsou čtenářům předkládány s citem a velice zjednodušenou formou.

Poslední vydanou knihou Martiny Skala je *Medvídek Kuma* s podtitulem *Nevšední putování na severní pól*. Tato knížka leží na rozhraní mezi bilderbuchem a

---

⁴¹ ŠUBRTOVÁ, M. a kol.: *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno, Masarykova univerzita 2011, str. 141.

⁴² Rozhovor Martiny Skala: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/svet-vazne-hudby-v-groteskach-o-stradovi-a-variovi>

klasickou autorskou knihou. Text sice tvoří převážnou část knihy, avšak dílo je doplněno několika celostránkovými ilustracemi. Obrazy často zasahují do textu a kapitoly začínají nápaditými iniciálkami. Autorka opouští prostor evropských, kulturních míst a vydává se do přírody. Stejně jako v sérii *Strado&Varius* nechává postavám základní vlastnosti a dovednosti, avšak doplňuje díla o pohádkové zveličování (například medvídkův kožich má příhodně kapsy apod.).

Příběh je postaven na medvídkovi Kumovi, jehož mámou je medvědice grizzly, otcem je polární medvěd a babičkou je černá asijská medvědice. „Ale jak už to někdy v životě bývá, rodiče se rozešli“⁴³, a tak Kuma bydlí pouze se svou matkou a babičkou. Medvídek je sice výjimečný svým pestrým rodem, ovšem to mu přináší i nemilou pozornost, a tak se ocitá na pokraji společnosti jako *kříženec*, *outsider*. Jisté šikany se mu dostává i od učitele v *medvědí škole*, který ho často předvádí jako „zvláštní hříčku přírody“⁴⁴.

Autorka volí klasickou pohádkovou naraci, která je hned na začátku uvozena vyprávěním Kumovi babičky Ayako o dávných časech, obludách a jeho mocném, hrdinném otci. Pozornost přitahují i použitá jména a názvy: *kuma* znamená v japonštině roztomilý, *medvědí* bůh Urs pochází z latinského pojmenování medvěda *ursus*, dávná příšera nese jméno *El Niño*, což je klimatický jev, který se po určitém období opakuje.

Skala předkládá příběh, který se netají opět svou výchovnou tendencí, a to být ohleduplný a všímavý k životnímu prostředí. Výchovné tendence provází celý příběh, jak naznačují zmíněná jména a názvy, tak vtipné slovní obraty a citlivý humor. Závěr knihy obsahuje ekologické desatero *Co může udělat ihned každý z nás?*, kde jsou do kruhů se zvířaty vepsány návrhy, jak každý může pomoci zatížené přírodě.

Skala hravě a místy nezvykle spojuje prvky obrazové i textové roviny knihy. Její kresby se ocitají na hraně mezi karikaturami a odlehčenými detailněji ztvárněnými ilustracemi, které pomáhají udržovat čtenářskou pozornost a posouvají děj k větší dynamice. Jazyk a styl psaní je jednoduchý, klasický a tak zcela vhodný pro malé čtenáře.

---

⁴³ SKALA, M.: *Medvídek Kuma*. Praha, Mladá Fronta 2009, str.7.

⁴⁴ SKALA, M.: *Medvídek Kuma*. Praha, Mladá Fronta 2009, str. 8.

6.2.3 Obrázkové knihy Pavla Čecha

Pavel Čech se vyučil zámečníkem a strojním zámečníkem, poté pracoval jako dělník a patnáct let působil jako hasič. Mezi jeho nejstarší knihy patří *Ruddy*, 1997, a *Pohádka*, 1999. Pavel Čech se věnuje i ilustracím knih jiných autorů, například básnická sbírka pro děti Radka Malého *Listonoš vítr, co přinesl a co mi šeptal*, která si odnesla ocenění Magnesia Litera za rok 2012, či *Muž, který sázel stromy* od Jeana Giona.

Jeho kariérní zlom přináší titul *O Čertovi*, 2002 (s vročením 2001). Čert Florimón byl poslán peklem škodit lidem, a to zejména kominíkům. Po nějakém čase se čert ocitá ve vánočním čase a potkává němou kominici Tradamilu, která mu zachrání život a probudí v něm lásku. Po své záchraně se stává na popud Tradamily také kominíkem, a jelikož lidem coby kominík přináší štěstí, ztrácí své čertovské schopnosti. Čech překládá osobitou poetiku plnou „lyrických tónů a civilním uličnickým humorem“⁴⁵. Výtvarná složka je stěžejní část knihy, ilustrace působí hravě, detailně a plasticky, místy připomínají komiks, který je Čechovi velice blízký.

Textově i výtvarně vyváženějším titulem je kniha *O Zahradě*, 2005. „Na půdorysu moderní pohádky tu Čech znovu rozvíjí příběh prodchnutý sentimentem, melancholií a ohlížením se za dávnými, ale spíše bájnými dobami nedospělosti.“⁴⁶ Malý František si často idealizuje svět v zamčené městské zahradě. Malý hoch nikdy nenajde cestu do záhadné zahrady. Do míst svého dětství se vrací až jako bělovlasý, světaznalý stařec. Jednoduchá příběhová linie ukazuje srážku mezi dětskou snovou fantazií a dospělým reálným světem.

Dětství a celkový dětský pohled na svět je patrný nejen z textu, ale především z výtvarné složky. Bohatá kresba představuje fantazijní, imaginární svět dětské mysli. Dětský faktor se zdá být zničen ve chvíli, kdy se stařec dostává do zahrady a nalézá ji v neudržovaném, nevýjimečném stavu. Po chvíli ale vidíme, že starce sleduje postava malého hochy, tak fantazie a představivost zůstává zachráněna. Čech tak nevynáší žádné závěry a ponechává výhradně na recipientovi konečný verdikt.

---

⁴⁵ REISSNER, M.: Vyprávím pohádku obrazem (K obrázkovým knížkám Pavla Čecha a Martiny Skaly). In. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990–2010*. Brno, Masarykova univerzita 2011, str. 135.

⁴⁶ REISSNER, M.: Vyprávím pohádku obrazem (K obrázkovým knížkám Pavla Čecha a Martiny Skaly). In. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990–2010*. Brno, Masarykova univerzita 2011, str. 135.

Další Čechovou knihou je *O klíči*, 2007, která představuje příběh o záhadném klíči. Klíč působí jako katalyzátor fantazie a jeho vlastník propadá světu imaginace a sní jaké všechny dveře, brány a branky může otvírat. Poté co jej vlastník ztrácí, dostává se do rukou jinému dítěti a kole představivosti opět pokračuje. Opět váhu imaginace a obraznosti a kontrast reality a fantazie podporují ilustrace.

Kromě bilderbuchů a ilustrací jiných děl Pavel Čech také vytváří komiksové knihy. V roce 2009 Čech vydává titul *Tajemství ostrova za prkennou ohradou*. Autor se vydává za vzpomínáním nad knižními a smyšlenými hrdiny. V úvodním věnování se objevují odkazy na Mirka Dušína a Jarku Metelku, d'Artagnana, Vinnetoua či Toma Sawyera. Vzpomíná tak na svá klukovská léta a čtenářské zážitky, ovšem také podbízí mladší generaci k vlastní čtenářské zkušenosti. Tato kniha získala v roce 2010 cenu Muriel za nejlepší české komiksové album.

Dalším komiksovým dílem jsou *Dědečkové* z roku 2011. Čech tímto bezeslovným, sentimentálním komiksem vzdává hold všem dědečkům.

Po *Dědečcích* vychází *Velké dobrodružství Pepíka Střechy* z roku 2012. Tato kniha dostává svému jménu jak rozsahem, tak i váhou (více jak kilo a půl), a získala ocenění Muriel za rok 2013. Hlavní hrdina, Pepík Střecha, je nesmělý, stydlivý, hubený hoch, který se pohybuje na hranici mezi snem a realitou. Celé dny leží v knihách, a tak nemá moc kamarádů. Jednoho dne nalézá záhadnou knihu a jeho svět se obrací vzhůru nohama. Čech opět představuje tajuplné město, plné záhadných a propletených bludišť a zahrad.

Je zřejmé, že Čechovo dílo provází výrazné výtvarné vidění světa. Spojuje vykreslení dětského a dospělého chápání světa. Vyprávění se z větší části odvíjí ve vzpomínkové nebo imaginativní rovině, které potrhují Čechovy specifické ilustrace. Jeho díla jsou typická tajuplnou atmosférou, ale hlavně tematickou cykličností a celistvostí. V dílech se opakují atributy, které jsou v jednotlivých dílech stabilní. Hrdinové jsou provázeni tajemnými místy, uličkami a zákoutími měst, jež jsou prorostlá starými zahradami. Čech ilustrace doplňuje vlastním rukopisem, kolážemi a fotomontážemi novin a dobových časopisů. Vytváří tak originální autorský komplet, ve kterém dominuje nejen výtvarná část, ale i příběhová linie.

6.2.4 Pampe a Šinka – Alžběta Skálová

Alžběta Skálová absolvovala pražskou Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, kde studovala nejprve Filmové a televizní grafiku u Jiřího Barty, a poté i Ilustraci a grafiku u Juraje Horvátha. Kromě klasické kresby se věnuje volné grafice, tvorbě uměleckých předmětů a i hraček. Je dcerou Františka Skály, který je známý především dětskými knihami *Velké putování Vlase a Brady*, 1987, *Jak Cílek Lídu našel*, 2007, *Skutečný příběh Cílka a Lídy*, 2007. Ilustračně doprovodila například knihy Olgy Černé (*Poklady starého brouka*, 2005), Lenky Brodecké (*Pišťucha má problémy*, 2008) či Jiřího Dvořáka (*Rostlinopis*, 2012).

Titul *Pampe a Šinka* získala ocenění Magnesia Litera 2011 - Litera za knihu pro děti a mládež a byla nominována na cenu Zlatá stuha 2011.

Dějová linie knihy *Pampe a Šinky* se drží klasického pohádkového syžetu. Hlavní hrdinové jsou jaksi stvořeni a souzeni k tomu se potkat: „Narodili se oba ve stejný den, každý ale na jiné straně světa. (...) Vznikli z chmýří. Ona z pampelišky (...) a ten druhý z ocásku lišky Pampe.“⁴⁷ Šest kapitol popisuje začátek jejich přátelství, zabydlení v novém domově, chystání se na karneval, nakupování a oslovu jejich narozenin. Krátké kapitoly s minimem textu jsou vlastně střípky z obyčejného rodinného života. Šinka je domácí typ, který se stará o domácnost a Pampe jí vypomáhá, kde může. Vytváří společně harmonickou, poklidnou domácnost. Tyto úryvky z jejich života působí idylickým dojmem, který může výchovně posloužit jako model pro děti. Postavičky jsou k sobě upřímné, milé, ochotné a navzájem si pomáhají. Texty se zdají být pouze doplňkem ke výtvarné složce. Dominantní ilustrace jsou ve své jednoduchosti promyšleným spojením akvarelové kresby s textilními kolážemi. Postavičky tak vystupují do popředí a stávají se více hmotnými a skutečnými.

6.3 Leporelo

Zdá se, že bilderbuchy jsou v současné době velice zajímavým typem autorské knihy a přitahují autory, kteří se snaží jeho hranice posouvat až na rozhraní experimentů. Zájem o leporela na druhou stranu upadá. Leporela patří ke klasickému typu obrázkové knížky a je výhradně určena pro *předčtenáře* a ty nejmenší děti. Klasickým příkladem leporel jsou harmonikově skládané knížky s výraznou ilustrací,

---

⁴⁷ SKÁLOVÁ, A.: *Pampe a Šinka*. Arbor vitae. 2010, str. 2-5.

minimem textu a stránek. Stránky bývají slepené či sešité, aby je bylo možno rozložit nebo složit podle potřeby a byly dobře použitelné i při opatrném zacházení. Bývají vyrobeny z pevného papírového materiálu či plastu, aby odolaly velké zátěži při nešetrném užívání nebo znečištění. Atraktivita těchto knížek bývá omezena na výrazně barevném zpracování.

Pro ty nejmenší recipienty jsou určena naučná obrázková leporela, která pomáhají rozvíjet poznávací schopnost. Tohoto typu leporel vychází velké množství a jsou zaměřena na velkou škálu předmětů, barev, zvířat, činností apod. Již tradičním leporelům patří *Krtek*, který vychází v cizojazyčných mutacích, písničkové texty, říkadla a básničky. Jistým ozvláštněním jsou chrastící, pískací a hrací leporela, která více působí na pozornost dítěte.

Leporela bývají opomíjena kritiky, „avšak bývají ideálním objektem zájmu těch nakladatelů, kterým jde o snadný zisk a kteří k leporelům přistupují jako ke spotřebnímu zboží: Novému přírůstku v rodině se sluší nějakou knihu, nejlépe leporelo koupit, a čím barevnější a líbivější bude, tím lépe.“⁴⁸ Leporela vydávají převážně nakladatelství Fragment, Fortuna Libri, Nakladatelství Sun nebo Svojtka & Co, Meander, Baobab či Albatros.

Moderní přístup přináší obří leporelo Lucie Seifertové *Dějiny udatného českého národa a pár bezvýznamných světových událostí* (2003), které je svou formou a vzhledem zaměřeno na vyšší věkovou kategorii dětí.

Seifertová vystudovala Hollarovu střední odbornou výtvarnou školu a pracovala jako grafička ve sklárnách v Poděbradech a v časopise pro děti Ohníček. Debutovala prostorovým leporelem *Tajemná Praha* z roku 1999. Za devítimetrové leporelo *Dějiny udatného českého národa a pár bezvýznamných světových událostí* získala ocenění Magnesia Litera za nejlepší dětskou knihu roku 2003, Zlatou stuhu za nejlepší literaturu faktu pro děti a Zlatou pečeť za nejlepší polygrafický výtvar roku. Seifertová v roce 2004 představila v Národním muzeu sedmdesátimetrovou zvětšeninu této knihy. Tato expozice byla vystavována po celé České republice a navštívilo ji více než 250 tisíc lidí. Byla zhotovena i anglická kopie, která procestovala Spojené státy (Washington, New York, New Orleans, Birmingham, Nebraska) a veletrhy ve Frankfurtu nad Mohanem, Boloni, Lucembursku a Moskvě.

---

⁴⁸ PROVAZNÍK, J.: Ambice a řemeslo. Několik poznámek o situaci literatury pro děti a mládež v roce 2013. In *HOST*, 2014, roč. XXXI, č. 1, str. 26.

Leporelo se skládá z dvaadvaceti kapitol, „které formou komiksu prezentují české dějiny od lovců mamutů po současnost.“⁴⁹ Každá kapitola se věnuje jinému časovému období.

Kniha je koncipována jako příběhová koláž, kde obrazy dobových interiérů a exteriérů jsou doplněny o postavičky, které situace a prostředí hodnotí pomocí komiksových „bublinek“ s vtipnými a různými komentáři. Pomáhají tak čtenáři se vzdělávat a také se bavit uvolněnou a zjednodušenou formou.

Od roku 2008 začala vytvářet se svým manželem Petrem Prchalem animovaný seriál *Dějiny udatného českého národa*. Vypravěč, který provází celý seriál, je český lev nadabovaný hercem Jiřím Lábusem. Pořad vytvořený pro Českou televizi se vysílal v letech 2010 až 2012. Tento pořad obdržel cenu Elza na nejlepší animovaný pořad a vysloužil si nominaci na televizní cenu TýTý. Komplet sto jedenácti třímínutových epizod vyšel na třech DVD nosičích v roce 2013. Ovšem kromě televizního seriálu byla vytvořena i internetová stránka, kde je možné na časové ose sledovat důležité historické události, ale také odkazuje na „webovou deskovou hru“, která nese název *Cesta časem*. Tato internetová hra je určena pro jednoho hráče, který hraje za českého lva, který i hru provází. Hra je vzdělávacího charakteru, hráč „hází kostkou“, sbírá mince, odpovídá na otázky apod. Grafické zpracování je jednoduché, ale dostačující. Cílem hry je získat šlechtický titul, který je vyhodnocen na základě nasbíraných mincí a dosaženého času.

Kromě velkolepého leporela *Dějiny udatného českého národa a pár bezvýznamných světových událostí* Seifertová vytvořila i prostorová leporela *Tajemné hrady a zámky království českého*, 2002; *Tajemný Golem*, 2004; *Český ráj a jeho tajemství*, 2007; *Pohádka o Bruncvíkovi*, 2012. Některé z jejich knih vychází v anglickém, německém, ruském, francouzském i italském překladu.

---

⁴⁹ *Česká literatura pro děti a mládež (2000–2011)*, str. 35

Závěr

Na začátku 21. století postavení autorské pohádky zaujímá silnou pozici. Pohádky se orientují na opomíjená témata, například témata smrti, ochrnutí, národnostní problémy, šikanu či funkci rodiny a rodinného zázemí. V moderních pohádkách se objevují náznaky na soudobou společnost či životní situace. V příbězích se převážně objevují dětské hrdinové a jejich starosti s poznáváním a postavením ve světě.

Autoři si stále více zakládají na silné příběhové linii, která svým zaměřením či stylem není cílená pouze na dětského recipienta. Pohádkové příběhy musí upoutat pozornost dítěte a vzbudit v něm touhu po poznání a zvědavosti. Z tohoto důvodu se v příbězích objevují tajemná, magická stvoření a zvířata (například lichožrouti či tvorové vyskytující se v dílech Petra Nikla). Pohádky se snaží rozvíjet rozumové schopnosti a ujasňovat si vlastní pocity, které přicházejí s postupem věku dítěte, proto je důležité v dětské literatuře stále zdůrazňovat morální a společenské zásady. Prostřednictvím pohádek děti získávají pojem o základních zákonitostech světa a společnosti.

Pohádka jednadvacátého století se rozpíná svým zaměřením na díla, která se zabývají širokým spektrem témat. V pohádkách se vyskytují zvířecí hrdinové, děti bez rodičů, handikepované děti, tatínkové, národnostní menšiny, příšery a jiná podivná stvoření. Díla mnohých autorů se začínají překládat do jiných jazyků či vznikají v různých rozměrových variantách. Stále více děl, pohádkových i beletristických, se vyhotovuje v audio verzích. Jedná se o tzv. audioknihy, zvukové knihy či knihy mluvící. Strategie vydávání takovýchto nosičů je dvojitá. První hledisko je zpřístupnit knihy zrakově postiženým jedincům. Druhé hledisko je čistě obchodního charakteru. Není tak divu, že nejprodávanější knihy, bestsellery, jsou k dostání na CD nosičích. Audio knihy většinou nahrávají známí profesionální herci, kteří jsou zblhlí v různé dikci a výslovnosti.

Vydávané knihy tak musí také čelit stále většímu konkurenčnímu tlaku. Knihy se ocitají v silném konkurenčním prostředí. Knižní trh je bohatý jak na klasická, časem prověřená díla, zahraniční tvorbu, tak o nově vydávané knihy. K popularizaci a osvětě děl napomáhají literární soutěže a kampaně, které pomáhají k rozšíření povědomí o vydávaných knihách. Moderní pohádkové knihy často vynikají grafickou stránkou, dějovým zasazením či vhodným obchodním plánem (například plyšové hračky, hry, filmové produkce apod.).

Pohádka jednadvacátého století oplývá schopnými nápadnými výtvarníky (Petr Nikl, Pavel Čech, Marina Skala, Lucie Seifertová), mladými autory (Pavel Brycz, Alžběta Skálová, Radek Malý) či již zkušenými autory (Pavel Šrut, Ivan Binar, Hana Doskočilová, Lenka Lanczová). Soudobá pohádka poskytuje široký výběr knih pro děti a mládež, která směšuje žánry a žánrové struktury. V těchto pohádkách je spíše rozhodující modelový přístup (přístup k přírodě, rodině, přátelství) a spojování společenských a kulturních aspektů. Autoři v současných pohádkách prokazují velké množství tvůrčí individuality, a tak mnohá díla neoslovují jen dětského čtenáře, ale i dospělého.

Literatura a použité prameny

Primární literatura:

- BINAR, I.: *Bibiana píská na prsty*. Praha, Meander 2009, 96 s.
- ČECH, P.: *Dědečkové*. Praha, Albatros 2011, 68 s.
- ČECH, P.: *O čertovi*. Praha, Petrkov 2011, 80 s.
- ČECH, P.: *O klíči*. Praha, Literární čajovna Suzanne Rena 2007, 84 s.
- ČECH, P.: *O zahradě*. Praha, Petrkov 2012, 96 s.
- ČECH, P.: *Tajemství ostrova za prkennou ohradou*. Praha, Petrkov 2009, 124 s.
- ČECH, P.: *Velké dobrodružství Pepíka Střechy*. Praha, Petrkov 2009, 216 s.
- DOSKOČILOVÁ, H.: *O Mamě Romě a romském Pámbíčkově*. Praha, Amulet 2001, 70 s.
- GOLDFLAM, A.: *Tatínek 002*. Praha, Andrej Šťastný 2006, 107 s.
- GOLDFLAM, A.: *Tatínek není k zahzení*. Praha, Andrej Šťastný, 2004, 87 s.
- JEŽKOVÁ, A.: *Dračí polévka*. Praha, Albatros 2011, 93 s.
- NIKL, P.: *Jělňovití*. Praha, Meander 2008, 60 s.
- NIKL, P.: *Lingvistické pohádky*. Praha, Meander 2006, 55 s.
- NIKL, P.: *O Rybabě a Mořské duši*. Praha, Meander 2002, 48 s.
- NIKL, P.: *Pohádka o Rybitince*. Praha, Meander 2001, 48 s.
- NIKL, P.: *Zá hádky*. Praha, Meander 2007, 56 s.
- PROCHÁZKOVÁ, I.: *Myši patří do nebe ...ale jen na skok*. Praha, Albatros 2006, 88 s.
- SEIFERTOVÁ, L.: *Dějiny udatného českého národa a pár bezvýznamných světových událostí*. Praha, Knižní klub, Petr Prchal 2003, 44 s.
- SKALA, M.: *Medvídek Kuma*. Praha, Mladá Fronta 2009, 96 s.
- SKALA, M.: *Strado & Varius a léčka Rudého abbé*. Praha, Brio 2005, 52 s.
- SKALA, M.: *Strado & Varius aneb Setkání s Mozartem*. Praha, Brio 2003, 56 s.
- SKALA, M.: *Strado & Varius ve škole Johanna Sebastiana Bacha*. Praha, Brio 2004, 54 s.
- SKALA, M.: *Strado & Varius*. Praha, Brio 2003, 54 s.
- SKÁLOVÁ, A.: *Pampe a Šinka*. Praha, Arbor vitae 2010, 72 s.
- ŠRUT, P.: *Lichožrouti navždy*. Praha, Paseka 2013, 229 s.
- ŠRUT, P.: *Lichožrouti se vracejí*. Praha, Paseka 2010, 184 s.
- ŠRUT, P.: *Lichožrouti*. Praha, Paseka 2008, 232 s.

ŠRUT, P.: *Pan Kdybych hledá kamaráda*. Praha, Paseka 2009, 60 s.

Sekundární literatura:

BENEŠ, B.: *Česká lidová slovesnost. Výbor pro současného čtenáře*. Praha, Odeon 1990, 363 s.

BETTELHEIM, B.: *Za tajemstvím pohádek*. Praha, Lidové noviny 2000, 332 s.

ČAPEK, K.: K teorii pohádky. In *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha, Československý spisovatel 1971, str. 93-110.

ČEŇKOVÁ, J.: *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury pro děti a mládež, mýty, pověstmi a pohádkami, prózou i poezií pro děti a mládež*. Praha, Portál 2006, 171 s.

ČERNOUŠEK, M.: *Děti a svět pohádek*. Praha, Albatros 1990, 187 s.

Česká literatura pro děti a mládež (2000–2011). Praha, Ministerstvo kultury České republiky, 208 s.

KADLECOVÁ, K.: O lichých fuseklích a "děckaření". In *Reflex*. Reflex 2011/002, č. 2 (13.1.2011), str. 50–53.

KŘIVÁNEK, V. a kol.: *Malý slovník literárních pojmů a autorů*. Praha, Scientia 1994, 88 s.

KUBECZKOVÁ, O.: Alena Ježková servíruje dračí polévku. In *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi*. Ročník 1, č. 1. Ostrava, Ostravská univerzita 2011, str. 63–64.

Letošní literární kandidáti. In *A2*, č. 12/2007.

Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí. Praha, Obec spisovatelů 2009, 271 s.

MOCNÁ, D. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Paseka 2004, 699 s.

PECINA, M.: *Niklovy záhádky rozkoší*. In *HOST*, 2008, roč. XXIV, č. 3, str. 45.

PROVAZNÍK, J.: Ambice a řemeslo. Několik poznámek o situaci literatury pro děti a mládež v roce 2013. In *HOST*, 2014, roč. XXXI, č. 1, str. 21-29.

ŘÍHOVÁ, H.: Multimediální hry jako tvůrčí princip Petra Nikla. In *Kniha, filmový pás, internet*. Ediční příprava a redakce Alice Jedličková. Praha 2012, str. 149–154.

ŠUBRTOVÁ, M. a kol.: *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990–2010*. Brno, Masarykova univerzita 2011, 328 s.

URBANOVÁ, S. a kol.: *Žánry, osobnosti, díla*. Ostrava, Ostravská univerzita 2005, 239 s.

URBANOVÁ, S.: *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc, Votobia 2003, 363 s.

URBANOVÁ, S.: *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc, Votobia 2004, 457 s.

Elektronické zdroje:

<http://dejiny.ceskatelevize.cz/208552116230078>

<http://www.celeceskoctedetem.cz>

<http://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-deti/beletrie-pro-deti/448-mysi-patri-do-nebe-tvrdi-iva-prochazkova>

<http://www.ibby.cz/index.php/ceny-a-ocenni-ibby/69-binar-bibiana-cena>

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/10179/literatura-pro-ceske-deti>

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24495/nikl-petr-jelenoviti>

http://www.inflow.cz/s-lucii-dolezalovou-nejen-autorske-pohadce-v-minulosti-dnes-ale-take-o-tenke-hranici-mezi-pohadkou-f#_ftnref1

<http://www.lichozrouti.cz>

<http://www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/svet-vazne-hudby-v-groteskach-o-stradovi-a-variovi>